

শু রা হা টী বু ক ষ্ট ল • শু রা হা টী-৩

ADHIR
LAGAN

A Novel Written by Roma Bazbaruah
and Published by Bangshidhar Sarmah,
M/s. Gauhati Book Stall, Gauhati-3.
Price Rupees Two and Fifty paise only.

॥ প্রকাশক : শ্রীবাংশীধৰ শৰ্মা ● গুৱাহাটী বুক ষ্টল ● শিলপুখুৰী ● গুৱাহাটী-৩ ॥

॥ প্রথম প্রকাশ : জানুৱাৰী ১৯৭১ চন ॥

॥ বেটুপাতৰ ছবি আৰু অক্ষসজ্জা : ত্ৰৈলোক্য দত্ত ॥

॥ লিখকৰ দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত ॥

॥ ছপা : শ্ৰীবাধানাথ সাঁতৰা ● সাৰদা প্ৰিণ্টিং ৱৰ্কছ ● ঘোষ লেন ● কলিকতা-৬ ॥

॥ মূল্য : দুই টকা পঞ্চাশ পইচা মাথোন ॥

আমাৰ আশা ভাৰসাৰ কেন্দ্ৰ স্বৰূপ
অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ লগত
ওতঃপ্ৰোতভাবে জড়িত থকা
সুধীৰুন্দলৈ ভক্তিৰে এই
ক্ষুদ্ৰ পুথিখন উচৰ্গা
কৰিলোঁ।

॥ লিখক ॥

॥ এক আষাৰ ॥

এই কাহিনী সম্পূৰ্ণ কাল্পনিক যদিও মোৰ বন্ধু এজনৰ মুখত এনেকুৱা ধৰণৰ গল্প এটা শুনিছিলোঁ।। এসময়ত তেওঁ এখন চৰকাৰী ফাৰ্মত কাম কৰিছিল। গল্পটোৰ মূল ভেঁটি প্ৰকৃততে তেওঁৰে। তাৰ বাবে মই তেওঁৰ ওচৰত এই ছেগতে কৃতজ্ঞতা জনাই থলোঁ।

আৰু দুজনৰ নাম এইখিনিতে লব লাগিব। স্ম-সাহিত্যিক শ্ৰদ্ধেয় হোমেন বৰগোহাঞি আৰু স্কৰি শ্ৰীপঞ্চানন চহৰীয়াই কাহিনীটো পঢ়ি চাই কেবাটাও পৰামৰ্শ দি সহায় কৰিছে। তেখেতসকললৈও মোৰ কৃতজ্ঞতা জনালোঁ।

গুৱাহাটী বুক ষ্টলৰ স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীবংশীধৰ শৰ্মাই আগ্ৰহেৰে কিতাপখন প্ৰকাশ কৰাৰ ভাৰ লোৱাৰ বাবে আন্তৰিক শলাগ নলৈ নোৱাৰিলোঁ।

—ৰমা বেজবৰুৱা

॥ এক ॥

অমৰ বকুৱা আঘোণ মাহত ককিলামুখলৈ বদলি হৈ আহিছিল
আৰু তাৰ দহদিনমানৰ ভিতৰতেই লগ পাইছিল ছোৱালীজনীক।
ঠিক লগ পোৱা নহয়, হাতে হাতে ধৰা পেলালে বুলি কব পাৰি।

সেইদিনা তেওঁ ছোৱালীজনীৰ পিচফালটোহে দেখিছিল।
তাইৰ গাত নীলা বঙৰ এটা মলিয়ন ফ্ৰক আৰু গাত এখন চুটি চাদৰ।
গোলাপজোপাৰ একেবাৰে ওপৰত থকা ডাঙৰ বঙা ফুলপাহ
ছিঙিবলৈ তাই তেতিয়া আপ্ৰাণ চেপ্টা চলাইছিল আৰু ওপৰৰ পৰা
তাইৰ গালে-মুখে নিয়বৰ টোপালবিলাক সৰি সৰি পৰিছিল।

মনে মনে চাই থকাৰ পিচত এই কিশোৰী ছোৱালীজনীৰ লগত
বকুৱাৰ এটা নিৰ্দোষ ধেমালি কৰিবৰ মন গ'ল।

মুখত এটা কঠোৰ ভাব ফুটাই তুলি মেনেজাবশুলভ গৰ্গৰিয়া
মাতৰে তেওঁ চিঞৰি দিলে—“এই ছোৱালী, দেখিছোঁহে!”

নিবিষ্ট মনে ফুললৈ মন কৰি থকা ছোৱালীজনীয়ে হঠাৎ উচপ্
খাই পিচলৈ ঘূৰি অমৰ বকুৱাৰ কঠোৰ মুখখন দেখি তাত এক মুহূৰ্ত্তও
নব'ল। লৰমাৰি পলাই অৱশ্যে বৰ বেছি দূৰলৈও নগ'ল। সামান্য
নিলগত থকা ডাঙৰ আম এজোপাৰ আঁৰত তাই লুকালগৈ।

ঘৰত নিজৰ লৰা-ছোৱালীৰ লগত সদায় ধেমালি কৰি আমোদ
পোৱা বকুৱাৰ মনত এটা ছুঁঠালি বুদ্ধি খেলালে। তেওঁ নিশকৈ আৰু

মনে মনে পিচফালৰ পৰা আহি তাইৰ হাতখনত থাপ মাৰি ধৰি কৈ উঠিল—“এ, এতিয়া ?”

আকৌ এবাৰ চকু খাই ছোৱালীজনীয়ে হাতখন একৰাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। বকুৱাই কিন্তু এবি নিদিলে। কিন্তু ছোৱালীজনীয়ে কৰা এটা অস্বাভাৱিক আচৰণে তেওঁক বৰ আচৰিত কৰি তুলিলে—তেওঁৰ বুকুখন কঁপি উঠিল। তাইৰ হাতখন এবি দিবলৈ বাধ্য হ’ল। কি ছোৱালী ?

আকস্মিকভাৱে ছোৱালীজনীক লগ পোৱাৰ পিচৰ পৰা তাইৰ লগত ঘট। খণ্ড খণ্ড ঘটনাবোৰ বকুৱাৰ কাৰণে হৃৎস্পন্দ হলেও সেইবোৰ মনৰ পৰা মছি পেলাব নোৱাৰি। কাৰণ সেই কিশোৰী ছোৱালীজনীৰ প্ৰত্যেকটো কথা, প্ৰতিটো ভাব-ভঙ্গী, তাইৰ চপলতা আৰু আচৰণ বকুৱাৰ কাৰণে একেবাৰে আচহুৱা আছিল। অৱশ্যে ককিলামুখৰ গতানুগতিকতা আৰু আমনিদায়ক পৰিবেশৰ মাজত বিচিত্ৰতা বিচাৰিবলৈ যোৱা কাৰণেই এজনী সক ছোৱালীৰ উগ্ৰ-অস্বাভাৱিকতাৰ সন্মুখীন হব লগা হৈছিল, সেই কথাও বকুৱাই নুই কৰিব নোৱাৰে।

ককিলামুখৰ চৰকাৰী ফাৰ্মখন বেছ ডাঙৰ। ইয়াত বতৰৰ শাক-পাচলী, তৰি-তৰকাৰী, জলকীয়া বেঙেনা আদি ব্যাপকভাৱে কৰা হয়। বেছিভাগ বস্তুয়েই যোৰহাটলৈ চালান দিয়াৰ উপৰিও বৰৈয়া বিমান-ঘাঁটি, সৈন্স-নিবাস, ডিব্ৰুগড়, তিনিচুকীয়া আদিলৈও পঠোৱা হয়।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ কাষৰ সাকুৱা আৰু পলশুৱা মাটিত আজি ছবছৰৰ আগতে পতা এই ফাৰ্মখনৰ পৰা চৰকাৰৰ আয় বৰ বেয়া নহয়। তৰকাৰী-পাচলীবিলাকো ভাল। অধিক উন্নতিৰ থল থকা এই ফাৰ্মখনৰ পৰা বেছি আয়ৰ বাট উলিয়াব পাৰিব বুলি আশা কৰিয়ে চৰকাৰে কৃষি বিভাগৰ অভিজ্ঞ কৰ্মচাৰী অমৰ বকুৱাক ইয়ালৈ বদলি কৰি আনিছে

প্ৰথম দিনা আঘোণ মাহৰ কুৰঁলী ফালি ফালি যোৰহাটৰ পৰা অহা জীপখনৰ পৰা নামিয়েই সন্মুখত মহাবাহু নুইতখন দেখি বকুৱাৰ মনটো ভাল লাগি গৈছিল। ফাৰ্মৰ লোহাৰ গেটখন খুলি শাৰী শাৰীকৈ বোৱা আৰু লহপহকৈ বাঢ়ি অহা ফুলকৰি, বন্ধাকৰি, ওলকৰি, চালগোম, গাজৰ, মটৰ-মাহ, বিলাহী, জলকীয়া, বেঙেনা আৰু আলুৰ গছবোৰ দেখি তেওঁৰ বেছ আনন্দ লাগিছিল। কৰিব পাতবিলাকত থকা নিয়ৰৰ টোপালবিলাক সূৰ্য্যৰ বশ্মীত তিববিবাই থকা দেখি ক্ষন্তেকৰ কাৰণে হলেও তেওঁৰ মনটো স্নিগ্ধ হৈ পৰিছিল।দীপালী আৰু লবা-ছোৱালীকিটাক এবি আহিবলগীয়া হোৱাৰ বিষয়তা যেন বহুখিনি নাইকিয়া হৈ গৈছিল। এটা উছাহ অনুভৱ কৰি বকুৱাই চিগাৰেটটোত এটা দীঘলীয়া হোপা মাৰিলে।

তেনেহে সকলুটীয়া গাঠলু হৰ্কবাহাহুৰ চকিদাৰে তেওঁক চালাম এটা দিলেহি আৰু লগে লগে ফিল্ড-এচিষ্টেণ্ট পোনাৰাম দ’লে আৰু বাবুলা শৰ্ম্মাই নিজৰ পৰিচয় দি হাঁহিমুখে নমস্কাৰ কৰিলেহি। সকলোৰে চকুৰে-মুখে উছাহ আৰু আনন্দ-অভ্যৰ্থনাৰ চিন ফুটি উঠিল।

নিজৰ কোৱাৰ্টাৰত সোমাই বহাৰ লগে লগে অতিব্যস্ত হৰ্ক-বাহাহুৰে জাহাজী কল আৰু বিস্কুটৰ সৈতে একাপ গৰম চাহ তেওঁৰ আগত থলেহি। দপ্‌দপ্‌কৈ আকৌ ওলাই গৈ তাৰ ছবছৰীয়া ছোৱালীজনীক পিঠিত তুলি আনি বকুৱাক দেখুৱাই কলে—“চাব, হেইটো মোৰ লেব্‌কি।”

পোনাৰাম আৰু বাবুলা দুয়ো হাঁহি দিলে।

বাবুলাই কলে—“ইয়াৰ পৰা উপায় নাই চাব।...চকিদাবনীকো লৈ নানিলি কেলেই চাবক দেখুৱাবলৈ ?”

হৰ্কবাহাহুৰে লাজত দাঁতকিটা উলিয়াই হাঁহি হাঁহি কলে—“চবম্ কবে হ’।”

এইবাৰ বকুৱাইও অস্তবখোলা হাঁহি এটাৰে কলে—“ভালেই

হ'ল, ইয়াততো মোৰ লগ নাই। এইজনী আজিৰ পৰা মোৰেই ছোৱালী হ'ল।”

ফুৰ্ত্তিৰ কোবত বাহাৰুৰে কলে—“আজিৰ পৰা তো মুইয়ে আপুনাৰ চা বানাম আৰু ভাত পাকাম্। পবিনৰ তো কোনো ভৰচা নাই।”

“কোন পবিন?”

পোনাৰামে কলে—“অফিচৰে পিয়ন। কামলৈ অহাৰ কোনো ঠিক-ঠিকনা নাই। আহিলে ধুমধাম কাম কৰিব আৰু নাহিলে দুদিনমান নাহেই।”

বাবুলাই তাত এষাৰ যোগ দি কলে—“সি থাকে ইয়াৰ পৰা ডেৰ মাইলমান দূৰত; গাওঁ এখনত। বৰ ইৰেঙুলাৰ।”

এই সহজ-সবল মানুহখিনিক পাই বৰুৱাই ভাল পালে আৰু নিশ্চিন্ততা অনুভৱ কৰিলে। কিছুদিন অন্ততঃ তেওঁ ককিলামুখত আবাম কৰিব পাৰিব। পোনাৰাম দ'লে বাতি ফাৰ্মৰ কোৱাৰ্টাৰত নেথাকে। তেওঁৰ ঘৰ ওচৰৰ মিৰিগাঁৱত। দিনটো ফাৰ্মত কাম কৰি আবেলি ঘৰলৈ উভতি যায়গৈ। বাবুলাৰ ঘৰ বালিগাঁৱত। তেওঁৰো প্ৰায়ে ঘৰলৈ যায়।

প্ৰথম দিনা কব নোৱাৰাকৈয়ে ব্যস্ততাৰ মাজত দিনটো পাৰ হৈ গ'ল। নতুন ফাৰ্ম—বৰ বেছি জঞ্জাল নাই। কাম আৰম্ভ হয় বাতিপুৰা সাত বজাৰ পৰা আৰু চলে দুপৰীয়া বাৰ বজালৈ। পিচবেলা অফিচত বৰ বেছি কাম নেথাকে। পোনাৰাম, বাবুলা, হৰ্কবাহাৰুৰ, প্ৰবীণ আৰু লেবাৰকিটা লৈয়েই তেওঁৰ সংসাৰখন। সকলোৰে কম-বেছি পৰিমাণে অভিজ্ঞতা আৰু কামত আন্তৰিকতা আছে। সদায় বাতিপুৰা ন মান বজাত যোৰহাটৰ পৰা ‘ভেজিটেবল্ ভান্’খন আহে আৰু ফাৰ্মৰ তৰি-তৰকাৰী ভাগে ভাগে গাড়ীত তুলি লৈ যায়। বোধকৰোঁ এইখিনি সময়তে তেওঁ অলপ ব্যস্ত হৈ থাকিবলগীয়া হ'ব।

কিন্তু কেইদিনমান পাৰ হৈ যোৱাৰ পিচতেই বৰুৱাই অনুভৱ কৰিলে ফাৰ্মৰ কাৰণে যথেষ্ট সময়, দেহৰ খাটনি আৰু মন ঢালি দিয়াৰ পিচতো তেওঁৰ বহুতখিনি সময় বৈ যায়। বাকী সময়ছোৱা তেওঁ কি কৰিব? বেডিঙ, কিতাপ আৰু বাহী খবৰ কাগজ—এই তিনিওটাকে একমাত্ৰ সম্বল কৰি তেওঁ কিমান দিন কটাব পাৰিব? সমাজ আৰু বন্ধুহীন এই ঠাইখনলৈ দীপালীহঁতক লৈ অনা হলেই বোধকৰোঁ ভাল আছিল। সদায় নিৰিবিলি বিচাৰি থকা দীপালীয়েও ককিলামুখৰ এই নিৰ্জৰ্জন পৰিবেশ নিশ্চয় ভাল পালেহেঁতেন। কিন্তু আহে কেনেকৈ দীপালী?

ইহঁত তিনিটাৰ পঢ়া-শুনাই দীপালীৰ হাত-ভৰি বান্ধি থৈছে। তাত দীপালীয়েও কিছু নিসঙ্গতা অনুভৱ কৰিব, সঁচা কথা। কিন্তু লৰা-ছোৱালীকিটাৰ জঞ্জাল মাথোঁতে তেওঁৰ দিনবোৰ ভালমতেই কাটি যাব। তাৰোপৰি মাইকী মানুহৰ নো কামৰ কিহৰ অভাৱ! শাহুৱেক আৰু দেওৰেকহঁতৰ ফাই-ফৰ্মাচ মাথোঁতেই চুটি দিনকিটা তৎক্ষণাত গুচি যাব। মামণি আৰু ছন্দাৰ কাৰণে দীপালীৰ ভাবিবলগীয়া একো নাই। কিন্তু পেটমোচা আধানটোহে বৰ খটামুৰ। মাকে অকলে তাক কেনেকৈ চম্ভালিছে আৰু? আজি দীপালীলৈ লিখা চিঠিখনতো তেওঁ বাৰে বাৰে আধানৰ কথাৰে স্মৃতি পঠিয়াইছে……

“চাব্—”

সামান্য উচপ্ খাই বৰুৱাই চকুকিটা মেলি দেখিলে বাহাৰুৰে চাহ একাপ টেবুলত থৈছে। তাৰ ইখন হাতত এথোপা গোলাপ ফুল। বেছ ডাঙৰ আৰু বঙা ফুলবোৰ। ফুলদানীৰ অভাৱত বাহাৰুৰে আইনাৰ গিলাচ এটাত পানী অলপ ভৰাই তাত ফুলখিনি সজাই থলে।

ধোৱা বলি থকা চাহকাপ আৰু বঙা গোলাপৰ থোপাটোৱে তেওঁৰ মনটো ভাল লগাই দিলে।

“ফুল ক’ব পৰা আনিলি বাহাৰ ?”

“হামাৰ ফাৰ্মতে আছে নহয় চাব।”

“আমাৰ ফাৰ্মত ?”

“হ—হেই পোনাৰাম বাবুৰ কোৰ্টাৰ আছে না। তাৰ পিচপানে হেনেকুৱা গোলাৰ ফুলৰ দুইটা গাছ আছে।”

“মই দেখোন গমেই নেপাওঁ। সেই খালি কোৰ্টাৰটোৰ পিচফালে ইমান ধুনীয়া ফুল কেনেকৈ হ’ল ?”

“পোনাৰামবাবু এক ছাল আগাবিলৈকে কোৰ্টাৰত আছিল না। তেতিয়া ফুলৰ গাছ লাগাইছিল। চাদী কৰিহে গাঁৱত গৈছে।”

“বাঃ! কিন্তু ইমান ধুনীয়া ফুল বাতিপুৱা ছিঙি আনি সজাই থলেহে ভাল লাগিব। তোৰ মাজীজীয়ে এই ফুল দেখা হলে বৰ ভাল পালেহেঁতেন।

শাক-পাচলীৰ ফাৰ্মত গোলাপ ফুল আৱিষ্কাৰ হোৱাৰ প্ৰসন্নতাত বৰুৱাৰ অন্তৰখন ভৰি গ’ল।

“হেইটো তো ঠিকেই চাব। কিন্তু এওৰা ছুকুৰি হৃদয় দিন ফজিৰ আহি ভাল ভাল ফুলবিলাক লৈ যায়। আপুনি আহাৰ পাৰাহে দুই তিন দিন আহা নাই—”

বৰুৱাৰ কাৰণে ইও এটা আচৰিত সংবাদ।

“কি ছুকুৰি? মানে ক’ত থাকে?”

“হই পানে—”

“বাক ঠিক আছে। ফুল নিয়া দেখিলে মই তোৰ সেই ছুকুৰিক ভালকৈ ধমকি দিম বাক।”

“হ” হেইটো ভাল হব। হামাক তো একদম ভয় নাকৰে।

হৰ্কবাহাৰুৰ কথা কোৱাৰ ধৰণটো দেখি বৰুৱাই হাঁহি দিলে।

॥ দুই ॥

আবেলি কাপোৰ-কানি পিন্ধি বৰুৱা বাহিবলৈ ওলাই আহিল। পোনাৰামে তেতিয়া চাইকেলখন অফিচৰ পৰা উলিয়াই যাবলৈ ওলাইছে। লগত বাবুলাও।

বাবুলাই সুধিলে—“ফুৰিবলৈ যাব নেকি চাব?”

“কলৈনো যাবাহে? এনেয়ে স্পাৰৰ ফালৰ পৰা পাক এটা মাৰি আহোঁগৈ।... তুমিও কৰবালৈ যোৱা নেকি? বৰুৱাই বাবুলাক সুধিলে।

“ঘৰৰ পৰা অলপ আহোঁগৈ চাব। দেউতাৰ গা অসুখ বুলি শুনিলোঁ।”

স্পাৰ-বন্ধা কাম চাবলৈ গৈ বৰুৱাৰ মনটো বহুতখিনি পাতল লাগি গ’ল। বৰিষা ফেনে-ফুটকাৰে বাঢ়ি আহি গাওঁ-ভূই উটুৱাই লৈ যোৱা লুইতৰ প্ৰচণ্ড গতি ৰোধ কৰিবলৈ মানুহৰ আশাশুধীয়া প্ৰচেষ্টা দেখি তেওঁৰ অকলশৰীয়া মনটোৱে যেন এটা সাহস পালে।

বাতি কাম কৰিবৰ কাৰণে জ্বলাই থোৱা লাইটৰ পোহৰে পানীৰ সোঁতত উজ্জল চিকমিকনি তুলিছে। তিবৰিষাই থকা ঢোৰ লহৰবোৰে ককিলামুখ, নহতীয়া আৰু মিৰিগাঁৱৰ পানী আৰু খহনীয়াই জুকলা কৰা শ শ বাইজৰ আশাৰ চকুত যেন এটা মধুৰ সপোনৰ ছবি আঁকিছে। কন্সঠ বাহু আৰু অপৰিসীম শক্তিৰ পৰিশ্ৰমেৰে খেতি কৰি উঁৰালত ধান চপাই লৰা-ছোৱালী-পৰিবাৰ,

আই-ভাই-ভনীহঁতক লৈ সুন্দৰ সুস্থ, সহজ, সবল আৰু উন্নত জীৱন যাপন কৰাৰ যেন এটা বাস্তৱমুখী সপোন। ইঞ্জিনৰ অবিৰাম ঘৰ্ঘৰ্ঘ শব্দ, শিল কঢ়িয়াই অনা ট্ৰাকবিলাকৰ কৰ্ম্ম-মুখৰতা আৰু হেজাৰ হেজাৰ বাঁহ, তাঁৰৰ জাল আৰু মানুহ শক্তিৰ কৰ্ম্ম-ব্যস্ততাৰ মাজত বৰুৱাই ক্ষন্তেকৰ কাৰণে পাহৰি গ'ল দীপালী-মামণি-ছন্দা আৰু আধানৰ কথা; পাহৰি গ'ল তেওঁৰ নিসঙ্গতা আৰু অকলশৰীয়া কোৱাৰ্টাৰটোলৈ।

“চাব—” বৰুৱা চকু খাই উঠিল। পিচলৈ ঘূৰি চাই দেখে তেওঁৰে সমবয়সীয়া গাঁৱৰ এজন মানুহ। মানুহজনৰ মুখখনত সংসাৰৰ দুখ-কষ্টত জুকলা হোৱা ছবি বিद्यমান; কিন্তু চকুকিটা বেছ উজ্জল।

“আপুনি চাব চৰকাৰী ফাৰ্ম্মত নতুনকৈ অহা নাই জানো?”

“অ—আপোনাৰ ঘৰ ক’ত?”

“ঘৰ? পূৰ্বতে আছিল নহতীয়াতেই। তেতিয়া এই নহতীয়াই আছিল শাক-পাচলীৰ ভঁৰাল।সোৱা নৈৰ মাজত পানীৰ ঘুলিটো যে দেখিছে চাব, সেইখিনিতে আমাৰ ঘৰ আছিল। সেইবোৰ আৰু কোনো শূনিৰ চাব.....” এটা হুমুনিয়াহেৰে মানুহজন থমক মাৰি ব'ল। আকৌ কবলৈ ধৰিলে—

“বোপা-ককাৰ দিনৰ মাটি, ভেঁটি-বাৰী মোৰ দিনতেই এই কাল নৈখনে খাই শেষ কৰি পেলালে।এতিয়া উপায় নেপাই সোঁ আলিৰ কাষত জুপুৰি এটা তৰি কোনোমতে মূৰকিটা গুজি আছে। তাতো বা আক' কি হয়.....”

বৰ স্বাভাৱিকভাৱে কোৱা মানুহজনৰ কথাখিনি শূনি বৰুৱা আচৰিত নহৈ নোৱাৰিলে। মানুহজনৰ মুখখনলৈ চাই বৰুৱাই সুধিলে—“চৰকাৰে যে আপোনালোকক আন ঠাইত মাটি দিছে, তালৈনো উঠি নেযায় কেলেই? এইদৰে আৰু কিমান দিন.....”

মানুহজনে যেন বৰুৱাৰ এই প্ৰশ্ন শূনিও নুশুনিলে।

“বান্ধে বাক চাব, নৈখন ভেটিব পাৰিবনে?”

“কেলেই নোৱাৰিব? মানুহে নোৱাৰা কাম এই পৃথিৱীত কি আছে?.....” আত্মমগ্নতাৰ মাজত যেন বৰুৱাই কথাখিনি কৈ পেলালে।

“ঠিক কৈছে চাব আপুনি। মানুহে নোৱাৰা কাম এই সংসাৰত কি আছে?... এই বহম্পুত্ৰই আমাক কম নাকনি-কাণনি কৰা নাই চাব। ঘৰ-দুৱাৰ, গৰু-ম'হ সকলোবোৰ উছন নিয়ালে—মানুহক লাওলোৱা কৰিলে, বংশই নাইকিয়া কৰি দিলে। আজি অত বছৰে আমি বহুত দিলোঁ চাব—বহুত দিলোঁ। আমাৰ আৰু সাইধ নাই। কিন্তু এইবোৰো যদি নৈখনে সেওঁ নেমানে—”

“যদি এইবোৰো নৈখনে সেওঁ নেমানে, কি কৰিব বাক তেতিয়া?.....”

“কি কৰিম বাক চাব?... কৰবালৈ ঘপহকৈ উঠি যোৱা কথাটোও.....লৰাই-লুৰিয়ে। তাৰ পিচত মানুহজনৰ কণ্ঠত এটা আত্ম-প্ৰত্যয়ৰ সুৰ বাজি উঠিল—

“এটা কথা নহয় চাব, সেওঁ নেমানিব নো কেলেই? মানুহৰ শক্তিৰ আগত কোনটো বস্তু সেওঁ মনা নাই আপুনিয়ে কওঁক চাব। আমি সেওঁ মনাবই লাগিব। নে কি কয় চাব?”

ঠিকেই কৈছে আপুনি। মানুহৰ বুদ্ধি আৰু শক্তিৰ আগত নৈয়ে এদিন নিশ্চয় সেওঁ মানিবলৈ বাধ্য হ'ব।”

এই নিবন্ধৰ অথচ বলিষ্ঠ আশাবাদী গাঁৱলীয়া মানুহজনৰ কথা-কিটাই বৰুৱাৰ মনত আলোড়ন তুলিলে। তেওঁৰ মনতো আশাৰ সঞ্চাৰ হ'ল।

ঠিক কথা, আশা নেহোৱাকৈ কোনো মানুহেই এই পৃথিৱীত জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। বৰুৱাও কিবা অকণ আশা লৈয়েই তো ককিলামুখলৈ আহিছে, যদিও আহিবলৈ প্ৰথমতে তেওঁৰ সমূলি ইচ্ছা নাছিল। মুখেৰে ফুটাই নকলেও মনে মনে তেওঁৰ আশা—

ইয়াৰ পৰাই প্ৰমোচন পাই তেওঁ অতি সোনকালে বদলি হৈ যাব। আকৌ দীপালীহঁত তেওঁৰ লগ লাগিব। মামণি আৰু ছন্দা ডাঙৰ হব—সিহঁতৰ বিয়া হব। আধান ডাঙৰ হব—মানুহ হব। তাৰ পিচত?... কিমান আশা, কত আকাঙ্ক্ষা তেওঁৰ অন্তৰত সঞ্চিত হৈ আছে।

তেওঁ ফাৰ্মৰ পিনলৈ এখুজি-দুখুজিকৈ আহিবলৈ ধৰিলে।

নতুনকৈ বহা মানুহবিলাকৰ সৰু সৰু ঘৰবিলাক। ঘৰবোৰৰ বেৰৰ জলঙাইদি চাকি-লেমৰ ক্ষীণ পোহৰ বাহিবলৈ ওলাই আহিছে। এসময়ত এই মানুহবিলাকৰ ঘৰ-দুৱাৰ, বাৰী, ভঁৰাল সকলোবোৰ আছিল।

চিগাৰেট এপেকেট কিনিবলৈ বৰুৱা তিনি আলিৰ আমজোপাৰ তলত থকা তামোল-পাণৰ সৰু দোকানখনৰ ওচৰলৈ গ'ল। ক্ষীণ পোহৰৰ লেম এটা জ্বলাই দোকানখনত বুঢ়ী এজনী বহি আছে। চিগাৰেটৰ বাবে দিয়া পইচাকিটো লৈ লেমৰ পোহৰত জুপি জুপি চাই বুঢ়ীয়ে ঘোলা চকুকিটো মেলি বৰুৱালৈ চাই সুধিলে—“দেউতা, আপুনি অহা আজি সাত দিনমানেই হ'ল নহয় নে?”

“অ—সাতদিন পূৰা হোৱাগৈ নাই। কিয় সুধিলানো?”

“নাই, এনেয়েহে সুধিছোঁ। চৰকাৰী পামত আপুনিৰে বৰবাবু হৈ অহাৰ কথা শুনিছোঁ—”

“কোনে কলে?”

“কোৱা মানুহৰ নো কি অভাৱ দেউতা? আপোনালোকৰ নেপালী চকিদাৰটোৱে কলে। তবাইও এই কিদিন আপোনাৰ কথা কৈ আছে। মানুহবোৰে আপোনাক হেনো বৰ ভাল পাইছে।”

এতেবেলি বৰুৱাই দোকানী বুঢ়ীৰ কথাত সিমান গুৰুত্ব দিয়া নাছিল। কিন্তু অচিনাকি মানুহজনীৰ মুখত নিজৰ প্ৰশংসাৰ কথা শুনি তেওঁৰ কোঁতুহল বাঢ়িল।

“কোন নো তৰা?”

“আপুনি নো কেনেকৈ চিনি পাব? তাই মোৰেই ভাগিন ছোৱালী।”

“হয় নেকি?..... এই দোকানখন কাৰ পিচে?”

“আৰু নো কাৰ হ'ব? এইখনৰ ওপৰতে চলি আহোঁ ছোৱালীজনীৰে সৈতে। ভগৱানে কোনো মতে জীয়াই ৰাখিছে।..... তামোল-চিগাৰেট যি লাগে মোৰ ইয়াৰ পৰাই নিব দেউতা—”

“নিম বাক, কেলেই নিনিম?”

এইদৰেই এই নিৰ্জ্জন আৰু নিসঙ্গ ঠাইখনত বৰুৱাৰ দুসপ্তাহ পাৰ হৈ গ'ল। দিনটো যেনেতেনে চলি যায়; কিন্তু ৰাতি হোৱাৰ লগে লগে অকলশৰীয়া ঘৰটোত তেওঁ বৰ অস্বস্তি অনুভৱ কৰে।..... ভাগ্যে দীপালীৰ চিঠি এখন পাইছে। মামণি, আধান-হঁতৰ ভালেই। সিহঁতৰ পৰীক্ষা চলি আছে বোলে। চিঠি লিখিবলৈকে দীপালীৰ সময় নোহোৱাৰ নিচিনা হেনো।

আনদিনাৰ দৰে সেইদিনাও খুব ৰাতিপুৱা গাত এবিয়া চাদৰখন লৈ বৰুৱাই ফাৰ্মৰ কবি, বিলাহীবিলাকৰ মাজে মাজে ফুৰিছিল। কবিবিলাক লাহে লাহে পূৰঠ হৈ আহিছে। বিলাহীবিলাকো বঙচুৱা হৈ আহিবলৈ ধৰিছে। ৰাতিপুৱা এই নিৰ্জ্জন সময়খিনিত নিয়ন্ত্ৰিত তিতি থকা কবি, মূলা, বিলাহীবিলাকৰ মাজে মাজে ফুৰি নতুন দিনটোৰ কাৰণে তেওঁ এটা উৎসাহ অনুভৱ কৰে। এই সময়খিনিতেই বাহাহুৰে ধোঁৱা-বলি থকা চাহ একাপ দিয়ে। বৰ ভাল লাগে।

চাহ খাবলৈ লৰালৰিকৈ কোৱাৰ্টাৰলৈ যাওঁতে তেওঁৰ হঠাৎ পোনাবাম দ'লেৰ খালি পৰি থকা কোৱাৰ্টাৰৰ পিচফালৰ ফুলনিখন আৰু গোলাপ ফুললৈ মনত পৰিল। বাহাহুৰে কোৱাৰ পিচতো ফুলৰ কথা তেওঁ একেবাৰে পাহৰি গৈছিল। আজিকালি কৰিম বুলি ভবা বহুত কাম তেওঁ পাহৰি যায়। নিজৰ ওপৰতে তেওঁৰ সামান্য খং উঠিল।

পোনাবাম দ'লেৰ পছন্দ আছে বুলি কব লাগিব। তেওঁ

ফুলকিজোপা বেছ ধুনীয়া কৈ কইছিল। কিন্তু চাৰিফালে অলাগতীয়া লগছন আৰু জোপোহা হৈ এতিয়া অশুৱনী হৈ পৰিছে। লেবাবকিটা লগাই এইবোৰ পৰিষ্কাৰ কৰাব লাগিব। তথাপিও সোঁ ডাঙৰ ডাঙৰ ফুলবোৰ বৰ সুন্দৰকৈ ফুলি আছে। বেছ বমকু-জমকু।

কিন্তু ডাঙৰ গোলাপজোপা লৰিছে কেলেই? কি সেইটো? এজনী ছোৱালী নহয়নে? দূৰৰ পৰা বকুৱাই তাইৰ পিচফালটোহে দেখিলে। অ' বাহাহবে কোৱা ছোৱালী তেনেহলে এইজনীয়েই।

হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে পিচফালৰ পৰা আহি ফুল চুৰ কৰিব খোজা ছোৱালীজনীৰ হাতখনত তেওঁ থাপ মাৰি ধৰিলে। ছোৱালীজনী চকু খাই উঠিল। পিচলৈ ঘূৰি চাই বকুৱাক দেখি তাই হাতখন একুৱাই আনিবলৈ চেষ্টা কৰিলে; কিন্তু নোৱাৰিলে। উপায় নেপাই ছোৱালীজনীয়ে বকুৱাক একেবাৰে বুকুৰ কাষলৈ চাপি আহি চিঞৰি উঠিল—“উস্ দুখ পাইছোঁ। এৰি দিয়ক না।”

বিস্ময়ত হতবাক হৈ বকুৱাই তৎক্ষণাত তাইৰ হাতখন এৰি দিলে আৰু তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰে তাইলৈ চালে।

কিমান বয়স হব বাক ছোৱালীজনীৰ? পোন্ধৰ, ষোল্ল, সোতৰ? তাতকৈ কেতিয়াও বেছি হব নোৱাৰে। এজনী সাধাৰণ ছোৱালী। গাৰ বং ক'লা। কিন্তু তাইৰ আচৰণ আৰু চাৱনি? সেই চাৱনি অকল উজ্জল আৰু তীক্ষ্ণ হোৱা হলে কোনো কথা নাছিল। বকুৱাৰ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাবেও তাইৰ ভিতৰখন বুজিবলৈ তেওঁ অপাৰগ হ'ল। বোধকৰোঁ কম বয়সীয়া আৰু সংসাৰৰ আও-ভাও নোপোৱা ছোৱালীজনীৰ আচৰণ আৰু দৃষ্টিত আছে সীমাহীন সবলতা নাইবা হয়তো ভয় আৰু শঙ্কা।

ভালকৈ ধমকি এটা দিওঁ বুলি ভাবিলে যদিও বকুৱাৰ পিতৃব্য মনটো কোমল হৈ পৰিল—“কি নাম তোমাৰ?”

তৎক্ষণাত তাই উত্তৰ দিলে—“নাম কেলেই?”

এই উত্তৰে কোমল হব খোজা বকুৱাৰ মনটো আকৌ কঠোৰ

কৰি দিলে। অন্তৰৰ সকলো কঠোৰতা প্ৰকাশ কৰি তেওঁ সুধিলে—
“লাগে। কি নাম?”

“জীউত্তৰা—”

“কাকো নোসোধকৈ কেলেই ফুল পাৰিছিল?”

“ফুল পাৰিবলৈ আৰু কাৰোবাক সুধিব লাগে নেকি?” তাইৰ উত্তৰত বিদ্ৰূপৰ শ্ৰব।

“সুধিব লাগিবতোন। লোকৰ বাৰীৰ বস্তু নিলে সুধিব লাগে বুলি নেজানা নেকি?”

“চৰকাৰী বাগানৰ ফুল নিবলৈ কাৰোবাক সুধিব লাগে বুলি আজিহে জানিলোঁ। আলুৰ বাগানৰ পৰা ফুল নিলে জগৰৰ কথা নেকি?”

কিশোৰী ছোৱালীজনীৰ মুখত এটা অৱজ্ঞা ফুটি উঠিল। তাইৰ বেঁকা হাঁহিটোত দস্ত আৰু অহমিকা স্পষ্ট হৈ উঠিল। খং আৰু অপমানত বকুৱা ভিতৰি জ্বলি উঠিল। সাধাৰণ ছোৱালী এজনীৰ ইমান ডাঙৰ কথা! আজি মামণি বা ছন্দা হোৱা হলে এটা কাণতলীয়া চৰেৰে ভাল শিক্ষা দিলোঁহেঁতেন।

“চুৰ কৰিবলৈ লাজ নেলাগে?”

ছোৱালীজনী চিঞৰি উঠিল—“চুৰ? মই চুৰ কৰিছোঁ নেকি? ফুল ছিঙিলে চুৰ কৰা বুলি কয় নেকি?”

বকুৱাই বৰ কষ্টেৰে নিজক সংযত কৰিলে আৰু গহীন হৈ কলে—
“ঠিক আছে। আজিৰ পৰা এনেকৈ নিনিবা। যোৱা।... শুনা, শুনা, এইদৰে সদায় সদায় ফুল নি কি কৰা?”

এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ তাই যেন কোনো প্ৰয়োজন বোধ নকৰিলে। উজ্জল চকুকিটা নচুৱাই আকৌ মিচিককৈ হাঁহিলে আৰু এটা তীৰ্থ্যক দৃষ্টিৰে বকুৱালৈ চাই প্ৰায় দৌৰি দৌৰি কম্পাউণ্ডৰ বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল।... আকৌ সেই অসহ চাৱনিটো! কি ছোৱালী এইজনী? কেলেই তাই এনেকুৱা? বকুৱাই এনেকুৱা ছোৱালী আগতে কেতিয়াও দেখা নাই।

॥ তিনি ॥

কেইসপ্তাহমান যোৱাৰ পিচত নিৰ্জ্জন আৰু নিসঙ্গ জীৱনটো বৰুৱাৰ কাৰণে আকৌ পীড়নায়ক হৈ পৰিল। অকলশৰীয়া ঘৰটোত তেওঁৰ মনটো আকৌ বিষমতাই ঢাকি পেলালে।

ফাৰ্মৰ প্ৰায় কাৰেদি বৈ যোৱা গুৰু-গম্ভীৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নৈখন, বিগিকি বিগিকি দেখা মাছুলী, অফুৰন্ত প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্য, ডাঙৰ ফাৰ্মখন জুৰি থকা বিভিন্ন তৰি-তৰকাৰীৰ সজীৱতা আৰু নানা ধৰণৰ চৰাই-চিৰিকতিৰ কল-কল্লোলে তেওঁৰ মনলৈ এটা প্ৰশান্তিৰ ভাব আনে সঁচা; কিন্তু বাতিপুৰা দোকমোকালিতে নৈৰ ওপৰেদি উৰি যোৱা পানী-হাঁহজাক আৰু গধূলি মেঘমুক্ত আকাশেদি উভতি অহা বগা বগলীৰ জাক দেখিলে তেওঁৰ মনটো কিয় বাৰে বাৰে উন্মনা হৈ পৰে?..... অহৰ্নিশে শ শ মানুহে কৰা স্পাৰ-বন্ধা কাম, ঘাটৰ পৰা গাখীৰ নিবলৈ অহা গাড়ী আৰু ভেজিটেবল্ ভান্ধন দেখিলে কৰ্মব্যস্ত জীৱনৰ বাবে তেওঁ এটা উৎসাহৰ ভাব অনুভৱ কৰে সঁচা; কিন্তু স্পাৰৰ সফালে থকা গাওঁখনৰ পৰা যেতিয়া গধূলি নাম-কীৰ্ত্তনৰ মিঠামাত আৰু দূৰৈৰ মিৰিগাঁৱৰ ঢোলৰ শব্দ আৰু বিছনামৰ সুৰ বিগি বিগি ভাহি আহি তেওঁৰ কাণত সোমায়, তেতিয়াই তেওঁ কিয় বাৰে বাৰে চঞ্চল হৈ পৰে?

এই নিৰ্জ্জনতা ফেঁট তুলি থকা এডাল ফেঁটী সাপৰ নিচিনা, যেই কোনো মুহূৰ্ত্তত যেন তেওঁক দংশন কৰিব। আটাইতকৈ বেছি অসহ্য লাগে যেতিয়া তেওঁ বাতি বিছনাত পৰি টোপনি যাবলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰে আৰু সেই সময়তেই নিৰ্জ্জন ঘৰটোৰ ঘুণেধৰা

মাৰলী আৰু কাঠবোৰত অনবৰত এটা বিৰামহীন কৰ্কশ শব্দ হবলৈ ধৰে। যেতিয়া কোৱাৰ্টাৰৰ কাষতেই শিয়ালে একেলগে হোৱা দিয়ে, তেতিয়া তেওঁ অনুভৱ কৰে তেওঁৰ সমান অকলশৰীয়া আৰু ছুখী মানুহ বোধকৰে। এই সংসাৰত কোনো নাই। তেওঁতকৈ পোনাৰাম, বাবুলা, হৰ্কৰাহাৰ সকলোবোৰ বহুত সুখী বুলি এই সময়তেই তেওঁ উপলব্ধি কৰে। বিয়া কৰোৱা নাই যদিও বাবুলাৰ মাক-বাপেক, ভনীয়েক, ককায়েক-নবৌ আদিৰে ভৰা ঘৰ এখন আছে। বাবুলাই ইচ্ছা কৰিলে যেতিয়াই তেতিয়াই ঘৰলৈ যাব পাৰে।

কিন্তু দীপালীহঁত আজি তেওঁৰ পৰা কেবা শ মাইল দূৰত।..... চাকৰিটো আৰু ওপৰৱালাৰ ওপৰত বৰুৱাৰ ভীষণ খং উঠি যায়। তেওঁনো কি জগৰ লগাইছিল, যাৰ কাৰণে তেওঁক একেবাৰে আনি ককিলামুখ পোৱালেহি? পোন্ধৰ বছৰীয়া চাকৰিত ফাটি-ফুটি যোৱা নাম নাই যদিও কামত ফাঁকি দিয়া বুলি তেওঁৰ বদনামো নাই। বৰং ডিবেষ্টেবল পৰা আৰম্ভ কৰি ওপৰৰ অফিচাৰবিলাকে অমৰ বৰুৱা 'চিনচিয়াৰ' মানুহ বুলিয়ে জানে। কৰবাত কৰবাত দুই-এজন অফিচাৰে তেওঁৰ বিষয়ে ভাল বুলিও কোৱা শুনিছে।..... তেন্তে? তাৰমানে আজিকালি চৰকাৰী চাকৰিত একনিষ্ঠ হোৱা বিপদৰ কথাহে নেকি? মুখেৰে বৰকৈ আপত্তি কৰিব নেজানে কাৰণে চৰকাৰে তেওঁকেই লটি-ঘটি কৰি থাকিব নেকি? আন্দামানখন অসমৰ ভিতৰতে থকা হলে তাত কৃষি পাম এখন পাতি বৰুৱাকেই কিজানি তালৈ পঠিয়ালেহেঁতেন। নিজৰ কথাষাৰ নিজেই ভাবি নিজেই অকলে অকলে হাঁহে বৰুৱাই।

আজিও ফুলনিখনলৈ গৈ তাইক দেখিলে। খং উঠাতকৈ তেওঁৰ হাঁহিহে উঠিল। এটা অজানিত আনন্দত তেওঁৰ অন্তৰখন ভৰি গ'ল।... বৰুৱাই বুজি পালে ফুল ছিঙিবলৈ অহা ছোৱলীজনীক হাক দিয়াৰ কোনো সাৰ্থকতা নাই। থকা হলে ইমান ধমকি খাই

আজি আকৌ তাই ফুল ছিঙিবলৈ নাহিলহেঁতেন। তাই আনৰ হাক-বচন শুনা বিধৰ ছোৱালীয়েই নহয়। বকুৱাৰ আকৌ অকমান আমোদ আৰু ছুটামি কৰিবৰ মন গ'ল।

জীউতৰাই তেতিয়া শেৱালীজোপাত উঠি লাহে লাহে তাৰ কাষৰ অলপ ওপৰত ডগ্‌মগকৈ ফুলি থকা গোলাপপাহ ছিঙিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। আনপিনলৈ তাইৰ অকণো ক্ৰক্ষেপ নাই। হাতখন লাহে লাহে ফুলপাহৰ পিনে আগুৱাই গৈ আছে। ক'লা চুলি-কোচাৰ বেণী ছুড়াল ল'ৰি আছে। গাত থকা চুটি চাদৰখন খহি পৰোঁ পৰোঁ। শেৱালীৰ চনকা ফেবেঙনি এটাত ভৰি দুখন আৰু তাৰ ভৰত গছজোপা তললৈ দৌ খাই গৈছে।

পিচফালৰ পৰা মনে মনে আহি বকুৱাই অস্বাভাৱিকভাৱে কাঁহ এটা মাৰি দিলে। জীউতৰাৰ অপৰাধী মনটো সচচি হৈ উঠিল আৰু নিমিষতে মাটিত জঁপিয়াই খহি পৰা চাদৰখন তুলি লৈ পলাব খোজোঁতেই বকুৱাই চাদৰখনৰ আগটোত থাপ মাৰি ধৰিলে। তাই বৈ গ'ল। চাদৰখন টানি আনিবলৈ ছবাবমান চেষ্টা কৰি চালে। কিন্তু বকুৱাই এৰি নিদিয়াত ঠিক সেইদিনাৰ দৰেই তেওঁৰ বুকুৰ কাষলৈ চাপি আহি “এৰি দিয়ক” বুলি সেই একে কটাক্ষৰে তাই মিচিককৈ হাঁহিলে।... ভীষণ বিবক্ত হ'ল বকুৱা। তেওঁৰ হাতৰ পৰা চাদৰখন সৰি পৰিল। তেতিয়া তাই হাতত ফুলপাহ লৈ হাঁহি হাঁহি গুচি গ'ল।

আৰম্ভ হ'ল এইদৰেই। এইদৰেই তাইৰ লগত বকুৱাৰ চিনাকি হ'ল। কেইদিনমানৰ ভিতৰতেই জীউতৰা নামৰ পোন্ধৰ-ষোল্ল বছৰীয়া কিশোৰী ছোৱালীজনীয়ে আদ্-বয়সীয়া অমৰ বকুৱাৰ পৰা বহুখিনি ছল আদায় কৰি ললে। ছোৱালীজনীক কেলেই ইমান বেছি ছল দিলে বকুৱাই নিজেও কব নোৱাৰে।

॥ চাৰি ॥

সেই দোকানী বুঢ়ীয়েই জীউতৰাৰ জেঠায়েক। বুঢ়ীয়ে মাতে তাইক তৰা বুলি।

তৰা ফাৰ্মবো সকলোৰে চিনাকি—একেবাৰে ঘৰুৱা। বাহাছৰে তাইক মাতে কাঞ্চিতৰা। বাবুলাই চিঞৰ-বাখৰ কৰি মাতে ফুলতৰা বুলি। তাই তেতিয়া জিভাখন উলিয়াই বাবুলাক শিঞাৰি দিয়ে। বাবুলাই ঘেক্‌ঘেক্‌কৈ হাঁহে।... পোনাৰামে কিন্তু তাইক একেবাৰে নেমাতে। দেখিব নোৱাৰে। হয়তো তাইৰ অস্বাভাৱিক চঞ্চলতাৰ কাৰণে, নাইবা তেওঁ বোৱা গোলাপ গছৰ ফুলবিলাক সদায় ছিঙি লৈ যোৱা কাৰণে। গহীন পোনাৰামৰ ওচৰত তাইও বৰকৈ আঁস নেপায়।

জেঠায়েকৰ বাহিৰে এই সংসাৰত জীউতৰাৰ কোনো নাই। কেঁচুৱা অৱস্থাতেই তাইৰ মাক ঢুকাল। মৰিবৰ সময়ত মাকে বায়েকক গতাই থৈ গ'ল ছোৱালীজনীক।

জেঠাইবো সেই সময়ত কেও-কিছু নাছিল। তেতিয়াৰে পৰা জীউতৰা জেঠাইৰ সংসাৰত তৰা হৈ জিলিকি আছে। বুঢ়ীৰ সৰু দোকানখনৰ ওপৰতে সিহঁতৰ দুজনীয়া সংসাৰখন।... হাজাৰ অশ্লুবিধা হওঁক, জেঠায়েকে কিন্তু তাইক কেতিয়াও দোকানত বহিবলৈ দিয়া নাই।

আনকি এই বয়সতো বুঢ়ীয়ে নিজেই বন্ধা-বঢ়া কৰে। জীউতৰাৰ তেনেকৈ কাম নাই বুলিয়ে কব পাৰি। কাষত কলহটো লৈ নৈৰ পৰা পানী অনা আৰু ঘৰৰ লাচনি-পাচনি কৰাৰ বাহিৰে তাইৰ আন বিশেষ কাম নাই। দোকান আৰু তৰাৰ কাৰণে ফুৰিব-চাকিবলৈও জেঠাইৰ উপায় নাই।

তাইৰ ওপৰত বুঢ়ীৰ সজাগ দৃষ্টি। ছপৰীয়া ভাতকিটা খোৱাৰ পিচত দোকানখনতে বহি বৰটোকোলাটোৰ দৰে চকু ছুটা এবাৰ জপাই আৰু এবাৰ মেলি, এবাৰ ভিতৰৰ পিনে আৰু এবাৰ আনিৰ পিনে চাই বুঢ়ী কল্মতীয়াই থাকে। সেই সময়ত গ্ৰাহকো কম থাকে।

তেতিয়াই তাই ফাৰ্মৰ পিচফালৰ বাটেদি মনে মনে আহি বৰুৱাৰ ওচৰ পায়হি।

আজিকালি বৰুৱাৰ ভালেই লাগে। ভাল লাগে তাইৰ অনাবিল সবলতা। কিন্তু মাজে মাজে তেওঁ চকু খাইও উঠে তাইৰ অশোভনীয় আচৰণত। তেতিয়াই তেওঁৰ তাইৰ ওপৰত খং উঠে আৰু ভাল লগাটো তৎক্ষণাত বেয়া লগাত পৰিণত হয়। এই বয়সতেই যদি তাইৰ এনে অশোভনীয় চঞ্চলতা, ডাঙৰ হলে তাই কি হবগৈ? তাইৰ অন্ধকাৰ ভবিষ্যতৰ কথা ভাবি বৰুৱাৰো মনটো ভয়ত কঁপি উঠে।... তথাপিও ককিলামুখৰ ধৰা-বন্ধা গতানুগতিকতাৰ মাজত বৰুৱাই কিবা এটা নতুনত্ব—এটা বিচিত্ৰতা বিচাৰি পায়। যেন এটা মাদকতা।

সেইদিনা ছপৰীয়া ভাত খাই চিগাৰেট এটা লগাই বৰুৱাই হিচাবৰ বহীখন মেলি লৈছিল আৰু বাতিপুৱা ভেজিটেবল্ ভানত পঠোৱা তৰি-তৰকাৰীৰ হিচাব লিখি আছিল। তেনেতে জীউতৰা ওলালহি।

মুখত অমবা, শিলিখা নে কলী বগৰী কিবা এটা চোবাই চোবাই তেওঁৰ টেবুলৰ কাষত থিয় হৈ এখন ভৰিৰ বুঢ়া আঙুলিৰে ইখন

ভৰিৰ কলাফুলটো খজুৱাই তাই বৰুৱাৰ যোগ-বিয়োগৰ অঙ্কবোৰ চাবলৈ ধৰিলে। তাইৰ চকুযোৰ উজ্জল। বহুত সময় মুখেৰে নমতাকৈ থাকিব নোৱাৰি এবাৰ কৈ উঠিল—“এইবেলি ফুলকৰিবোৰ একেবাৰে সক সক? যোৱাবেলি ইমান ডাঙৰ হৈছিল জানে? আপুনি আহিবৰে পৰা চব্ সক সক হৈ গ’ল।”

বহীখনৰ ওপৰত কলমটো থৈ আকৌ চিগাৰেট এটা জ্বলাই অমবে কলে—“সৰ্বনাশ! তেনেকৈ নকৰা। মোৰ দেখোন চাকৰিয়েই যাব।”

জীউতৰাই তেতিয়া নাকে মুখে সোমোৱা চিগাৰেটৰ ধোঁৱা সহ্য কৰিব নোৱাৰি কয়—“কেলেই মাৰিছে সেইবোৰ মোৰ মুখলৈ?” চৰ্চৰনি খোৱাৰ দৰে কাঁহি কাঁহি তাইৰ গোটেই শৰীৰটো টেবুলত ভেজা দি মূৰটো বৰুৱাৰ গাৰ পিনলৈ আগুৱাই দিলে।

আৰু তেনে ধৰণৰ আচৰণতেই বৰুৱাই ভীষণ অস্বস্তি অনুভৱ কৰিবলৈ আবদ্ধ কৰে। তেওঁৰ নাকৰ ওচৰত যেতিয়া তৰাৰ উশাহ-নিশাহবোৰ ওপঙি ফুৰে, তেতিয়া বৰুৱা হঠাৎ অত্মমনস্ক হৈ পৰে। এই গোন্ধে তেওঁক লৈ যায় দূৰলৈ—বহুত দূৰলৈ। এৰা, এই গোন্ধটো বৰ চিনাকি। কিন্তু ফাৰ্মৰ কৰি, আলু আৰু বিলাহীৰ মাজত, মেনিউৰৰ গুদামত, ফাৰ্মৰ গোহালীত নাইবা ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালি, গাখীৰ অনা ডাঙৰ ডাঙৰ নাগবোৰত বা ‘স্পাৰ-কন্ট্ৰীকচন চাইট’ত তেওঁ এই গোন্ধ বিচাৰি পাইছে জানো? ককিলামুখত এই গোন্ধ বিচৰা বৰুৱাৰ কাৰণে অমার্জিত নহয় নে?

চিগাৰেটৰ ধোঁৱাৰ মাজেদি তেওঁ জীউতৰাৰ মুখখন চালে। এই মিহি ওঁঠ, নিমজ গাল, ঠুতৰিৰ খাজটো আৰু নাকৰ আগটোত বিৰিঙি উঠা ঘামৰ টোপালবোৰে তেওঁক এখন চিনাকি জগতলৈ লৈ যোৱাৰ উপক্ৰম কৰিছে। জীউতৰাৰ প্ৰতিটো খোজ আৰু তাৰ ছন্দ, দেহৰ ভঙ্গিমা, মুখৰ সল্‌সলিয়া কথাবোৰ আৰু ওঁঠ ছুটাৰ মাজেদি ওলাই অহা হাঁহিটো তেওঁৰ কাৰণে বৰ চিনাকি।.....

এতিয়া স্পষ্টভাৱে সকলোবোৰ চিনি পোৱাৰ লগে লগে তেওঁৰ অন্তৰখনো ছক ছককৈ কঁপিবলৈ ধৰিছে। দূৰৈৰ লুইতৰ চাপৰিৰ পৰা চিঞৰা কোনোবা বিপন্নজনৰ আৰ্ত্তনাদ তেওঁ শুনো নাই তো?

অমৰ চকু খাই উঠিল, যেতিয়া জীউতৰাই আচম্বিতে তেওঁৰ বাহুটোত ধৰি দিলে।

“কি হ’ল?”

“নহয়, মানে ধৰি চাইছোঁ আপুনি নো কিমান শকত.....”

“তুমি বৰ আচৰিত ছোৱালী। তাতকৈ এটা কাম কৰা। মই হিচাবখিনি শেষ কৰোঁ মানে মোৰ মূৰৰ পিচফালে থকা পকা চুলিকিডাল উঘালা। কেঁচা চুলি উঘালি নিদিবা আক’।”

তাই তৎক্ষণাত বকুৱাৰ পিচফাললৈ গৈ বকুৱাৰ পকা চুলি বাছিবলৈ ধৰিলে।

“ইসু বহুত আছে। আপুনি বুঢ়াই হ’ল.....”

“বুঢ়া নহৈ সদায় ডেকা হৈয়ে থাকিম নে? আৰু মুখেৰে নেমাতিবা। মনে মনে এডাল এডালকৈ পকা চুলি উঘালি থাকা।”

পকা চুলি উঘালি উঘালি কিছু সময় জীউতৰা মনে মনে থাকিল। তাৰ পিচত আকৌ মাত দিলে—“এয়া দেখিছে, পোন্ধৰ নে বোল্ডাল হ’ল। মোক কিন্তু ইয়াৰ কাৰণে টকা এটা দিব লাগিব, কৈ দিছোঁ।.....”

হিচাবৰ বহীখন জপাই থৈ বকুৱাই তাইৰ মুখখনলৈ চাই সুধিলে—“একেবাৰে এটকা লাগে। কি কৰিবা টকাৰে? সকু ছোৱালী এজনীক আক’ টকা কেলৈ?”

“সকু ছোৱালী বুলি কৈ নেথাকিব দেই। মই কিবা সকু ছোৱালী নেকি?”

তাইৰ কপট খং দেখি বকুৱাই হাঁহি দিলে।

“বাক, তুমি ডাঙৰ ছোৱালী। টকাৰে কি কৰিবা কোৱাচোন?”

“কি কৰে মানুহে টকাৰে? ককিলামুখলৈ কি কৰিবলৈ আহিছে আপুনি?..... ইসু নজনা ভাও ধৰিছে। দেখিবৰ মন নেযায়।..... দিয়কনা টকা এটা—”

উপায়হীন বকুৱাই কোটৰ জেপৰ পৰা টকা এটা উলিওৱাৰ লগে লগে তাই চিলাই থপিওৱাৰ দৰে থপিয়াই নিলে। তাৰ পিচত তাই চকুকিটা পকাই কলে—“জেঠাইটক কলে কিন্তু বেয়া হব.....”

বকুৱাই হাঁহিলে—“জেঠাইয়েবলৈ ইমান ভয়েই যদি টকাটো নো নিছা কেলৈ?”

তাই নেমাতিলে। কিন্তু চকুকিটা বেঁকা কৰি মিচিকু কৈ হাঁহিলে।

কি এই ছোৱালীজনী? কিয় তাইৰ এনেকুৱা আচৰণ? কিয় এই চঞ্চলতা?..... কোন তাইৰ মাক? কোন তাইৰ বাপেক?

তাইৰ বাপেক কোন আছিল এতিয়া জনাব কোনো প্ৰয়োজন নাই। পুৰণি নহতীয়াৰ গাঁৱৰ কোনোবা মানুহে জানিলেও আজি তাৰ নামটো সচৰাচৰ কব নোখোজে। কি লাভ পুৰণি কথা ঘুকতি? সেই কথা বেছ পুৰণি—মামৰে ধৰিছে। আজি মামৰ গুচাব খুজিলে নতুনকৈ এটা দীঘলীয়া কাহিনীৰ অৱতাৰণা কৰিব লাগিব।..... আজি ষোল-সোতৰ বছৰ মানৰ আগতে জীউতৰাৰ উদ্ধত বাপেকে তাইৰ কুমাৰী মাকৰ ওচৰলৈ ববকৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। দূৰদৃষ্টিহীন সেই ডেকাটোৱে জীউতৰা নামৰ কিবা এটা জীৱ এই সংসাৰলৈ আহিব বুলি লেশমানো আশঙ্কা কৰা নাছিল।

এতিয়া বাপেক যতেই নেথাকক, জীউতৰাৰ প্ৰতি তাৰ আজি কোনো দায়িত্ব নাই।

॥ পাঁচ ॥

উঠি অহা তৰাৰ কাৰণে চিন্তা কৰোঁতে বুঢ়ী জেঠাইৰ হে বাতি টোপনি নাহে। চিন্তা কৰি কৰি দোভাগ বাতি বুঢ়ীয়ে টোপনিত লালকাল দি থকা তৰাৰ গাটো খেপিয়াই চুই চায়।... টোপনিতে তাইও বুঢ়ীক সারট মাৰি ধৰে।

দোকানখনকে সারটি ছয়ো জীয়াই আছে। একমাত্র ভাৰসা দোকানখনেই। ভাগ্যে কন্দ্ৰেষ্ঠৰ ফুকন বাবুৰ ডিজেল লবীৰ ড্ৰাইভাৰ দেবেনে বুঢ়ীক মৰম কৰি দোকানৰ বস্তুবোৰ যোৰহাটৰ মাৰোৱাৰী গোলাৰ পৰা সস্তাতে আনি দিয়ে। নহলে বুঢ়ীৰ এহাতে দোকান চলোৱা আৰু আনহাতে তৰাক চকু দিয়া টান হৈ পৰিলহেঁতেন।

“লাহে লাহে বয়স হৈ আহিছে যেতিয়া ভাল লৰা এটা চাই দিব লাগে তাইক” বৰুৱাই চিগাৰেটত দীঘল হোপা এটা মাৰি কয়।

বুঢ়ীয়ে তেতিয়া তপবাই কয়—“দিয়কচোন দেউতা, ভাল চাই লৰা এটা। ছোৱালী বৰ আঁকৰী। কেতিয়াবা ক’ববাত কিবা হয় বুলিহে ভয়। দিনে-নিশাই চিন্তা কিমান কৰিব? যেনেকৈ বাঢ়ি আহিছে.....”

বৰুৱাই এটা মুছ হাঁহিৰে ‘চাম’ বুলি শলাগি থয়। ছাট্টকৈ প্ৰবীণ পিয়নৰ কথালৈও মনত পৰে। কামলৈ নিয়মিতভাৱে নহাৰ বাহিৰে তাৰ অন্ত দোষ একো নাই। বৰুৱাই মনে মনে ভাবিলেহে—মুখ ফুটাই অৱশ্যে একো নকলে।

এইদৰে চাওঁতে চাওঁতে পুহ মাহ পাঁচ হৈ গ’ল। ককিলা-মুখৰ ঠেতুৱৈ ধৰা জাবৰ চুটি দিনকিটা লাহে লাহে পাৰ হোৱাত বৰুৱাই যেন অলপ সকাহ পালে। মাঘৰো কেইটামান গ’ল।

নৈৰ মাজৰ পৰা উঠি অহা কুঁৱলীৰ ধোঁৱাবোৰৰ মাজত এতিয়া কোনো নতুনত্ব নাই। সকলোবোৰ গতানুগতিক। গতানুগতিকভাবে পোৱা দীপালী, জীয়েক মামণি, ছন্দাইঁতৰ চিঠি আৰু তাৰ উত্তৰ আৰু ফাৰ্মৰ আলু, বিলাহী আৰু কৰি।..... এই ধৰা-বন্ধা জীৱনটোত তেওঁৰ মনটো আকৌ বেছি অকলশৰীয়া আৰু অধিক বিবন্ধ হব লাগিছিল। কিন্তু আচৰিত কথা, সিমান নহ’ল। মাত্ৰ তেওঁ মাজে মাজে আনমনা হৈ পৰিল আৰু মনটো ভৰি পৰিল থানিৰে। সেই সময়তেই বিবেকে তেওঁক সামান্যভাৱে আমনি দিবলৈ ধৰিলে।

কিন্তু তেওঁৰ গাত কি দোষ?..... তেওঁ দিয়া সামান্য প্ৰশ্নৰ বিনিময়ত জীউতবাই বৰুৱাৰ নিৰানন্দ আৰু অকলশৰীয়া জীৱনটোত দিয়ে ক্ষন্তেক হাঁহি-আনন্দ আৰু দিয়ে গতিহীন জীৱনত এটা প্ৰাণচাঞ্চল্য। হাঁহি আৰু আনন্দৰ মাজত কেতিয়াবা বৰুৱাই জীউতবাৰ প্ৰতি অজানিতে অনুভৱ কৰে অলপ বেদনা আৰু হয়তো মমতা। সেয়েই। আৰু তাৰ বাবে কোনোবাই তেওঁক সন্দেহ কৰিব নেকি বা কৰে নেকি? আদৰসীয়া, গহীন আৰু গম্ভীৰ প্ৰকৃতিৰ বৰুৱাক সন্দেহ কৰাৰ কি থল থাকিব পাৰে? পৃথিৱীৰ মানুহবোৰে বিশেষকৈ পোনাৰাম, বাবুলা, চকিদাৰ, চকিদাৰগীহঁতে আৰু আনকি দোকানী বুঢ়ীয়েও অমৰ বাক্যক সন্দেহৰ চকুৰে চাব নোৱাৰে বা নেচায়। চোৱা হলে ইমান দিনে ক’ববাত তেওঁ কিবা এটা শুনিলেহেঁতেন।

ভাত-পানী খোৱাৰ পিচত সেইদিনা বিছনাখনত বাগৰ দিওঁতে বৰুৱাৰ চিলমিলকৈ টোপনি আহিব খুজিছিল। ঠিক টোপনি নহয়—এটা তন্দাৰ ভাব। তন্দাৰ আমেজত ফিৰ্ফিৰকৈ বতাহত কঁপি থকা থিৰিকীৰ পৰ্দাখন তেওঁৰ আধামেলা চকুত

পৰিছিল। নৈৰ পৰা বৈ অহা বতাহটোৱে বেবত আঁৰি থোৱা
কেলেঙাবখনৰ পাতবোৰ লুটিয়াবলৈ ধৰিলে।

জানুৱাৰী মাহৰ পাতখিলা দাং খাই ফেব্ৰুৱাৰী মাহ ওলাল।
মনটো হঠাৎ ভাল লাগি গ'ল। ফেব্ৰুৱাৰী মাহৰ প্ৰথম সপ্তাহতে
দীপালীহঁত কেইদিনমানৰ কাৰণে ইয়ালৈ আহিব। লৰা-ছোৱালী-
কিটাই খুব ভাল নেপালেও দীপালীয়ে কিন্তু বৰ ভাল পাব।.....
মুকলি বতাহ, ভাল গাখীৰ, সজীৱ তৰি-তৰকাৰী আৰু নিৰিবিলি
পৰিবেশ—এইকিটা কথা দীপালীয়ে সদায় কৈ থাকে। ইয়াত
কেইদিনমান বেছিকৈ বাথিব পৰা হলে ছন্দা আৰু আধানৰ স্বাস্থ্য
কিছু ভাল হ'লহেঁতেন। মামণিৰ স্বাস্থ্য সৰুৰে পৰা ভালৈই।
আৰু দীপালী? কোনো প্ৰয়োজন নাই। এতিয়া বেছ লাহি
অথচ আটল শৰীৰৰ বান্ধোন। বেছি শকত হলে বৰ বেয়া লাগিব।
পত্নী দীপালীৰ সুন্দৰ স্বাস্থ্যৰ গোৰুত বৰুৱাই মনে মনে এটা তৃপ্তিৰ
হাঁহি মাৰিলে।

অথচ সেই স্বাস্থ্যৱতী ঘৈণীয়েকৰ আগত নিজৰ কোনো তুলনাই
নহয়। স্বাস্থ্য নাইকিয়া আৰু শক্তিহীন বুলি দীপালীয়ে কেতিয়াবা
বৰুৱাক পুতৌৰ চকুৰে চায়, তেওঁ জানে। নহলে কেতিয়াবা
কোনোবা কোনোবা মুহূৰ্তত তেওঁ কিয় দীপালীৰ মুখত তাক্ষিল্যৰ
ভাব দেখিব?

কিন্তু তেওঁ জানে। সঁচাকৈয়ে দীপালীৰ অনুকম্পা আৰু
পুতৌৰ পাত্ৰ? মামণি, ছন্দা আৰু আধানৰ পিতৃত্বৰ গোৰুৱে তেওঁৰ
পৌকষহীনতাৰ পৰিচয় দিয়ে জানো? বৰং কেবাদিনো নিজৰ
দীপালীৰ দ্বাৰা প্ৰত্যাখ্যাত হোৱা বৰুৱাৰ অন্তৰ্দাহ বুজা হলে
দীপালীয়ে কেতিয়াও ব্যঙ্গৰ হাঁহি নেমাৰিলেহেঁতেন। মনে মনে
পত্নী দীপালী নামৰ স্বাস্থ্যৱতী শৰীৰ আৰু জড়মনৰ মানুহজনীৰ
প্ৰতি তেওঁ এটা পুতৌৰ ভাব অনুভৱ কৰিলে আৰু তেওঁৰ মুখত
এটা আত্ম-প্ৰত্যয়ৰ হাঁহি বিৰিঙি উঠিল।

॥ ছন্দ ॥

তেনেতে নিশাদে জীউতৰা সোমাই আহিল।

ছন্দাবখন আকৌ জপাই থৈ তাই কাঠৰ চকীখনৰ হাতোৰাত
বহিল। মুখত এমোকোৰা তামোল। বৰুৱাৰ তন্দ্রাৰ আমেজ কাটি
গ'ল। কিন্তু তেওঁ সম্পূৰ্ণ কৈ চকুকিটা নেমেলিলে।

ইমান সময় পত্নী দীপালীৰ অবয়বটো মনৰ পৰ্দাত তেওঁ কল্পনা
কৰিছিল; এতিয়া আধা মেলা চকুৰে আৰু একেটা দৃষ্টিৰে
জীউতৰালৈ চালে।

আজি ইমানদিনে জীউতৰাৰ গা ভৰি যোৱা দেহাটোলৈ
তেওঁ বিশেষভাৱে চোৱা নাছিল। আজি চাবৰ মন গ'ল। অতদিনে
অনুভৱ কৰি থকা কুষ্ঠাৰ ভাব তেওঁৰ মনৰ পৰা অন্তৰ্হিত হৈ গ'ল।
কুষ্ঠাৰ ঠাইত যেন তেওঁ এডাল সাপৰ অস্তিত্বহে অনুভৱ কৰিলে।

এই ছোৱালীজনীয়েই ডগ্‌মগ্‌কৈ ফুলি থকা গোলাপ ফুল চুৰ
কৰিবলৈ আহে, অথচ তাই নিজেই এতিয়ালৈকে ভালকৈ ফুলা নাই।
.....উঠি অহা বুকুত যেন দুটা ফুল-কলি। ফুলিব খুজিছে—কিন্তু
ভালকৈ ফুলা নাই। গোটেই শৰীৰটোৱেই এপাহ ফুল। ফুলো
ফুলো—কিন্তু সম্পূৰ্ণকৈ এতিয়াও ফুলিব খোজা নাই। চকু দুটাত
উজ্জলতা আহিছে; কিন্তু এতিয়ালৈকে গভীৰতা অহা নাই। গাল,
ডিঙি আৰু কান্ধখনত লাহে লাহে পিছল আৰু নিমজ ভাব

আহিছে। কঁকালটো ক্ষীণ হবলৈ এতিয়াও বাকী। নিতম্বৰ সেই গুৰুভাৰ এতিয়াও অহা নাই—সেই চঞ্চল কম্পন আহিবলৈ এতিয়াও বাকী। তেজত হয়তো সোঁত আছে, ঢৌ আছে; কিন্তু এতিয়াও তাত পছোৱাৰ বা' লগা নাই। লাগো লাগো, অথচ সম্পূৰ্ণ কৈ লগা নাই ধুমুহাৰ তাণ্ডিত। গোটেই শৰীৰটোতে ফুল ফুলাৰ আগমুহূৰ্ত্তৰ আভাস। বাতি ফুলা ফুলৰ বাবে সন্ধ্যাৰ ফুলো ফুলো ভাব। বাতিপুৱা ফুলা ফুলৰ কলিবোৰৰ পিছবাতি জাগি উঠাৰ চঞ্চলতা।

বকৱাৰ ভিতৰত লকলকাই উঠা সাপৰ জিভাখনে জীউতৰাৰ শৰীৰৰ প্ৰতিটো অঙ্গ লেহন কৰিবলৈ উদ্ভত হ'ল। অমৰৰ চকু দুটাৰ মাজেদি সেই জিভাখনে তাইৰ সু-উন্নত আৰু উদ্ধত বুকুখনৰ ওপৰত অলপ সময় থমকি ব'ল। হালধীয়া বঙৰ দাঠ কাপোৰৰ ফুকটোৱেও ফুলি উঠিব খোজা বুকুখনক বশ কৰিব পৰা নাই।..... তাৰ পিচত, তাইৰ ঠুতৰি, ডিঙি আৰু সুগঢ়ী বাহুকিটাৰ পৰা বাগৰি কঁকালেদি ভৰিৰ পটালৈকে তেওঁৰ চকু নামি আহিল। আকৌ লাহে লাগে বগাই কলাফুল, কঁকাল আৰু পিঠিৰ ওপৰেদি আহি চুলি পালেগৈ। তেলসনা ক'লা চুলি। বঙা ফিটাৰে গোঁঠা এডলীয়া বেণী আৰু তাত এটা গোলাপৰ কলি। কাণ দুখনত দুপাট বোন্দ-গোন্দৰ মাকৰি। উজ্জল চকু দুটাই যেন নাচি নাচি আছে। কপালৰ সোঁ-মাজত এটা কুম্ভকুমৰ ফোঁট। ক'লা নিমজ আৰু পিছল গাল দুখনৰ পৰা সাপডাল যেন ক'লা চুলিখিনিৰ মাজত হঠাৎ নাইকিয়া হৈ গ'ল।

ছিঃ ছিঃ কি কথাবোৰ ভাবিছে তেওঁ? জীউতৰাৰ শৰীৰৰ প্ৰতিটো অঙ্গ এইদৰে চাবলৈ তেওঁক কিহে পাইছে? লাজ লাগিল আৰু নিজৰ ওপৰতে বকৱাৰ ভীষণ খং উঠিল। ধৰ্ম্মৰূপে বিছনাখনত বহি তেওঁ কলে—“ভালকৈ নবহা কেলেই? বহা, ইয়াতে বহা।” বকৱাৰ আগত তাই চকীত নবহে।

জীউতৰা বিছনাখনতে বহিল। তাই কলে—“দিনত আপুনি ইমান শোৱে? আমাৰ জেঠাইটি বুঢ়ী মানুহ; কিন্তু দিনত বাগৰ এটাও নেমাবে জানে?” কথাবোৰ কৈ কাষ চাপি আহি তাই বাহুটো অমৰৰ গাত লগাই দিলে। চেঙাতেল পৰাদি তেওঁৰ শৰীৰৰ তেজবোৰ উথলি উঠিল।

কিন্তু তেওঁ সংযত হ'ল। জীৱন আৰু বয়স দুয়োটাৰ অভিজ্ঞতাই বকৱাৰ আছে। তেওঁ লাহেকৈ জীউতৰাক কলে—“জীউতৰা, ষ্টৰ্ভটোৰ ওপৰতে কেটলীৰ পানী উতলি আছে হবলা। চাহ ঢুকাপ কৰা গৈচোন। পাৰিবাৰে নোৱাৰা?”

জীউতৰা লচপচকৈ প্ৰায় লৰ মাৰি বান্ধনি ঘৰলৈ গ'ল। লৰ মাৰি যাওঁতে ফুকটো যেন অলপ দাং খাই গ'ল।

কেলেই জীউতৰা এনেকুৱা? জেঠায়েকৰ কঠোৰ শাসনৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি ছোৱালীৰ সহজাত স্বাভাৱিক সীমাও চেৰাই যাবলৈ তাই কেনেকৈ সাহস কৰে? তাইৰ অন্তৰখন ইমানেই সবল নে? সেই সবলতাবোৰেই চাগে' তাইৰ হাঁহি, আচৰণ আৰু কথাবোৰত স্পষ্টভাৱে ফুটি উঠে। পবিত্ৰ অন্তৰ এখনৰ শুদ্ধ সবলতাৰ বহিৰে ই বোধকৰোঁ বিশেষ একো নহয়। এতিয়াও তাইৰ শৰীৰত লজ্জা ভাবৰ কোনো অৱকাশ অহা নাই। নহলে ডেকা লৰা বাবুলাক কিয় তাই উপেক্ষা কৰিব? বাবুলাক কিয় বাক তাই অৱজ্ঞা কৰে?

অথচ তাই আহে ঘোঁৰনৰ বিয়লি বালুকাত থিয় হৈ ভয়ে ভয়ে পিচলৈ উভতি এৰি অহা খোজবোৰ বিচাৰি ফুৰা অমৰ বকৱাৰ ওচৰলৈ। অৱশ্যে ছকুৰি বসন্ত পাৰ কৰাৰ পিচত এতিয়া পিচলৈ ঘূৰি চাই খেদ্ কৰাৰ কোনো অৰ্থ নাই। কোনো প্ৰয়োজনো এতিয়ালৈকে হোৱা নাই।

কেতিয়াবা অৱশ্যে কোনোবা মুহূৰ্ত্তত সাময়িকভাৱে দীপালীৰ ওপৰত তেওঁ বিবক্ত হয়। কিন্তু তাৰ বাবে তেওঁক বকৱাই দুৰ্ব্বহ

বোজা বুলি কেতিয়াও কল্পনা কৰা নাই। নাবীক যদি প্ৰকৃতি বুলি কোৱা হয়, তেন্তে প্ৰকৃতিৰ দানৰ পৰা আজিলৈকে বকৰা বঞ্চিত হোৱা নাই। সামূহিকভাৱে বকৰা দীপালীৰ ওচৰত পৰিতৃপ্ত। এজন সুখী মানুহ। অকল নিজেই সুখী নহয়। দীপালী, মামণি, ছন্দা, আধান আৰু গোটেই পৰিয়ালটোকে সুখী কৰাৰ দায়িত্বও তেওঁৰেই। আজি অমৰ বকৰা এজন দায়িত্বপূৰ্ণ চৰকাৰী কৰ্মচাৰী, এজন দায়িত্বশীল মাতৃৰ স্বামী আৰু তেজ-মণ্ডহৰ তিনিটা সন্তানৰ পিতৃ। বহুত দায়িত্ব তেওঁৰ—বহুখিনি কৰ্তব্য। জীৱনৰ এই কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ববোধ নথকা হলে ককিলামুখলৈ অহাৰ তেওঁৰ কোনো আৱশ্যকতা নাছিল। আজি যদি তেওঁ.....

“চাহ ধৰক। চকুকিটা জপাই আকৌ হবলা.....”

ধোঁৱা বলি থকা চাহকাপ খৰ্ধবকৈ হাতত লৈ অমৰে সুধিলে—
“তোমাৰ?”

“মই চাহ নেখাওঁ, নেজানে নেকি?”

“অ’ পাহৰিছিলোঁ।..... কি চোবাইছা সেইবোৰ?”

“মূলা—”

“কেঁচা মূলাবোৰ কেনেকৈ খোৱা তোমালোকে?”

“খুব মজা লাগে। খাব নেকি এডোখৰ? খাব?”

খিলখিলকৈ হাঁহি হাতত থকা মূলা এডোখৰ ভাঙি তাই বকৰাৰ মুখৰ পিনে আগবঢ়াই দিলে।

“নেলাগে, নেলাগে। সেইবোৰ উৎপাত নকৰিবা। মনে মনে ভাল ছোৱালীৰ নিচিনাকৈ যিমান ইচ্ছা কেঁচা মূলা খাই থকা।”

জীউতবাই ভাল চাহ কৰিছে।

“আপুনিহে মূলা বেয়া পায়।অ’ সেই মূলা খোৱা বুঢ়াৰ সাধুটো জানে নে নাই?”

তাইৰ মুখখনলৈ তেওঁ আকৌ এবাৰ চালে। মগজুৰ গণ্ডগোল নাই তো? ক’তা মামণি, ছন্দাইঁতে তো এনেকুৱা অসংলগ্ন কথা

নকয়। সিহঁতৰ পৰীক্ষাৰ বিজান্ট ওলাবৰ হ’ল চাগে’। বকৰাই পাহৰিয়ে গৈছিল। মামণি পাব ক্লাচ এইটলৈ আৰু ছন্দা চিক্ললৈ।

বকৰাই আন্তৰিকতাৰে সুধিলে—“বাক জীউতবা, তুমি স্কুলত নপঢ়িলা কেলেই? পাৰিলাহেঁতেন—”

“কি হ’ব স্কুলত পঢ়ি?”

“কি হ’ব মানে ভাল হ’লহেঁতেন—”

“তৃতীয় শ্ৰেণী পাছ কৰিলোঁ। তাৰ পিচত জেঠাইটিয়ে স্কুললৈ যাবলৈ নিদিলে। স্কুলখন দূৰত—”

“পঢ়ি থকা হলে পাৰিলাহেঁতেন। বুদ্ধি আছিল। ববা, এতিয়া কোন ক্লাচ পালাগৈহেঁতেন?”

“বাদ দিয়ক সেইবোৰ। ফুৰিবলৈ নেযায় নেকি আজি?”

এতিয়াই যোৱানে? অলপ সময় ববা—

“আজি পিচে টকা এটা দিব নে নিদিয়ে?”

“সদায় সদায় টকা কেলেই? এইদৰে টকা নিয়া জেঠায়েৰে গম পালে ভালকৈ এসেকা দিব।”

“আপুনি জেঠাইটিক কৈছে নেকি আক’?”

“কব লাগিব।”

“কলে চাবচোন মই আপোনাৰ ওচৰলৈ কেতিয়াও নাহোঁ। গম পাব।”

“তেন্তে নকওঁ বাক—”

“আজি পিচে টকা এটা দিব নে নিদিয়ে কওঁক না।”

“যদি নিদিওঁ—”

“তেতিয়া আজিৰ পৰা আপোনাৰ ওচৰলৈ নাহোঁ আৰু আজি যাবৰ সময়ত আপোনাৰ পিঠিত খুব জোৰকৈ ভুকু এটা মাৰি ল’ব মাৰিম। তেতিয়া গম পাব নহয়।”

“যদি মইও মাৰোঁ, তেতিয়া?”

“ইস হৈছে হৈছে। মই তাৰ আগতেই পলাম। মোৰ লগত
পাৰিব নেকি? আপোনাৰ নিচিনা মানুহৰ সাধ্য নাই বুইছে।
দিয়ক টকা এটা।”

“বৰাচোন.....”

“নিদিয়ে?.....বৰ—”

নিমিষতে কাষলতি-তলত হাতখন ভৰাই তাই কুটকুটাবলৈ
আৰম্ভ কৰি দিলে। তৎ নেপাই বৰুৱাই বিছনাখন দাঙি তাৰ
তলৰ পৰা টকা এটা উলিয়াই দিবলৈ বাধ্য হ’ল। বৰ উৎপতীয়া
ছোৱালীজনী।

“বলা, বলা ফুৰিবলৈকে যাওঁ। ইয়াত থাকিলে উৎপাতহে
কৰিবা।”

॥ সাত ॥

এইদৰেই লাহে লাহে দিনবিলাক যাবলৈ ধৰিলে। জীউতৰাৰ
উৎপাতত নিজকে সংযত কৰি ৰাখিবলৈ বৰুৱাই বৰ চেষ্টা কৰিলে।

আবেলি প্ৰায়ে তাই বৰুৱাৰ লগত ফুৰিবলৈ যায়। কেতিয়াবা
ফুৰে নৈৰ পাৰে পাৰে, কোনোবা দিনা যায় গাঁৱৰ পিনলৈ আৰু যায়
স্পাৰ-কন্ট্ৰাকচন্ চাইটৰ পিনে। আজি কেইদিনমানৰ পৰা স্পাৰৰ
কাম আগতকৈ বেছি কোবত চলিবলৈ ধৰিছে। লাইট আৰু
শুৱপক্ষৰ জোনাকৰ পোহৰত স্পাৰ তৈয়াৰ কৰা ঠাইখিনিৰ
ব্ৰহ্মপুত্ৰখন এটা চাবলগীয়া দৃশ্যত পৰিণত হয়। বৰুৱাই
ভাবে, তেওঁ কবি বা সাহিত্যিক কিবা এটা হোৱা হলে নিশ্চয়
এনে দৃশ্যৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু কি হব!
উপায় নাই। ভাববোৰ মনৰ ভিতৰত গুমৰিহে থাকে।

গধূলি ঘূৰি আহোঁতে তেওঁ জীউতৰাক সোধে—“পূৰ্ণিমা
কেতিয়াকৈহে জীউতৰা?”

“পূৰ্ণিমা? বৰ। পৰহিলৈহে—”

“তেনেহলে আজি কি?”

“আজি? জানো আজি কি? পৰহি দিনা একাদশী হৈ গৈছে।
আমাৰ জেঠাইটিয়ে.....”

“তেনেহলে আজি ত্ৰয়োদশী। আজিৰ জোনটো হৈছে
ত্ৰয়োদশীৰ জোন। তাকো কব নোৱাৰা নে?”

তেতিয়া ত্ৰয়োদশীৰ জোনটোলৈ চাই অকাৰণতে হাঁহে জীউতবাই। তাইৰ খিলখিলকৈ হাঁহা হাঁহিটোত বাটৰ ধূলিবোৰে যেন প্ৰাণ পায়। বাটৰ ধূলি উৰিবলৈ ধৰে। বৰুৱাই তেতিয়া তাইক ভেকাহি মাৰি উঠে।

জীউতবা দ্বাদশীৰ জোন নহয়। তাই ত্ৰয়োদশীৰ জোন। যেতিয়া পূৰ্ণিমা হ'ব, কি যে নহ'ব তাই! যেতিয়া সম্পূৰ্ণ ফুলিব, তেতিয়া কোনে জানে তাইৰ মন-পাগলা গোন্ধেৰে কিমান ভোমোবাক পগলা কৰিব!..... ককিলামুখৰ পূৰ্ণিমাৰ জোনাক বাতি ব'ব মধুৰ। কিন্তু ত্ৰয়োদশীৰ এই জোন তাতোকৈও সুন্দৰ। ছুটা বাতিৰ আশাৰে যেন জীউতবা বৈ আছে। তাৰ পিচত তাই গা ধুব পূৰ্ণিমা-লুইতত। গা ধুই উঠি সিন্ধু কাপোৰেৰে তাই যেতিয়া গৰাৰ ওপৰেদি উঠি আহি পাবত থিয় হ'বহি, তেতিয়া তাইৰ গাত সম্পূৰ্ণৰূপে গাভৰি যোৱা গাভৰুৰ চিন পৰিস্ফুট হৈ পৰিব। এই পূৰ্ণিমাৰ পিচত যেন কৃষ্ণপক্ষৰ কোনো আশঙ্কা নাই—নাই ঘন-ঘোৰ অন্ধকাৰ। জীউতবা নামৰ এই পূৰ্ণিমাই তেতিয়া পুৰুষক দাহ কৰাৰ কপেৰে ককিলামুখত স্থিৰ হৈ থাকিব। তাইৰ গাৰ জোনাকত সকলোৱে ছাটি-কুটি কৰিব—লুইতৰ শীতল বতাহেও শাঁত পেলাব নোৱাৰিব। সকলোবোৰ দহি দহি মৰিব।

পিচদিনা আহিয়েই তাই কলে—“এটা কথা জানে নে নাই?”

“টকা এটা লাগে, নহয় জানো?”

“ধেং নহয়।..... আজি সেই হেৰি বন্ধা কাম চাবলৈ মন্ত্ৰী নে কোনোবা এজন আহিছিল—”

মন্ত্ৰী বুলি কোৱাৰ লগে লগে চৰকাৰী কৰ্মচাৰী অমৰ বৰুৱা চকু খাই উঠিল—“কোন? কোন মন্ত্ৰী?”

“জানো চিনি নেপাওঁ। মানে নামটো পাহৰি থাকিলোঁ। লগত ঢেৰ গাড়ী আহিছিল জানে? ফাষ্ট-কিলাচ, জীপ গাড়ী

এইবোৰ বহুত। তেতিয়া এইফালৰ পৰা যোৱা ট্ৰাক গাড়ীবিলাক বন্ধ কৰি দিছিল।.....” চকুকিটা ডাঙৰ ডাঙৰ কৰি জীউতবাই কবলৈ ধৰিলে। ছন্দাইও কথাবোৰ এনেকৈয়ে কয়।

“কেলেই বন্ধ কৰি দিছিল?”

“নিদিব কেলেই? নহলে ডিজেল গাড়ীয়ে বাটেই এৰি নিদিয়ে। গাড়ী চলাই চলাই আমাৰ ককিলামুখ বাস্তাটো সিহঁতেই বেয়া কৰি দিলে।”

“গাড়ী নচলালে স্পাৰ-বন্ধা কাম কেনেকৈ হ'ব আৰু স্পাৰ নেবান্ধিলে—”

“হলেও ডাইভৰকিটাৰ ব'ব বাহাৰুৰী—যিহে কথা—”

“তোমাক জোকায় হ'বলা সিহঁতে?”

“ধেং—”

“কি ঠিকনা আছে! তোমাৰ নিচিনা এজনী—”

“কি মোৰ নিচিনা এজনী? কওঁক—”

“মানে তোমাৰ নিচিনা এনেকুৱা—” নিজে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে তাইৰ গালখনত অমৰে মৃদুভাৱে স্পৰ্শ কৰিলে।

“ইস্ আপুনি ব'ব ছুট দেই—” অমৰৰ বাহুত তাই ভুকু এটা মাৰি দিলে। বৰুৱাৰ ভিতৰখন ঢুকঢুককৈ কঁপিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ তাইৰ কান্ধত আলফুলকৈ হাতখন থৈ সুধিলে—“বাক জীউতবা, মোৰ লগত যে সদায় তুমি ফুৰিবলৈ যোৱা, জেঠাইয়েৰে একো নকয়নে?”

“কিটো ক'ব? আপোনাৰ পৰা ভাল ভাল কথা শিকিবলৈহে কয়। আপুনি বোলে বহুত পঢ়িছে—বহুত কথা জানে।”

অমৰ বৰুৱাই নেহাঁহি নোৱাৰিলে।

“জেঠাইয়েৰেনো মোক ইমান বিশ্বাস কৰেনে?”—তাইক অমৰে সামান্যভাৱে নিজৰ গাৰ কাষলৈ চপাই আনিব খুজিলে।

“আপুনিনো কি বেয়া মানুহটো?” অমৰৰ বুকুত বেগীডাল লগাই মূলা চোবাই চোবাই তাই সুধিলে।

“মই যে ভাল মানুহ তাৰ কি চিন দেখিলো জীউতৰা? মই
কিজানি বেয়া মানুহেই.....”

তাই খিলখিলকৈ হাঁহি “ইস্ যাওঁক” বুলি আকৌ মূলা
চোবোৱাত ব্যস্ত হৈ পৰিল।

মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে কি হ’ল জানো, অমৰৰ মাতটো কঁপি উঠিল—
জীউতৰা! জীউ.....” তেওঁৰ স্বৰ যেন তললৈ নামি আহিল।

“হু?”

“জীউ.....”

“কি হ’ল নকয় কেলেই?”

“ভয় লাগে নে নেলাগে?”

“ভয়? কাৰ?”

“তোৰ !!”

অমৰৰ মাতটো বহুত তললৈ নামি গ’ল। নামি গ’ল ইমান দিনে
মাতি থকা তুমিৰ পৰা তইলৈ। নিজেও তললৈ নামি গৈ বৰ স্বস্তি
আৰু আৰাম অনুভৱ কৰিলে অমৰে।

“ভয় আৰু কালৈ কৰিম?”

“মানুহলৈ?”

“মানুহলৈ মানুহে ভয় কৰে নেকি?”

“মোঁলৈ বাক তোৰ ভয় নেলাগে নেকি?”

হাঁহি হাঁহি মুখখন ঘূৰাই অমৰৰ চকুলৈ চাই তাই কলে—
“আপোনালৈ আৰু মই কিহৰ কাৰণে ভয় কৰিব লাগে?.....”
লগে লগে অমৰৰ চুলিখিনিত হাত বুলাই তাই গাৰ পিনলৈ টানি
আনিলে।

কি যে হৈ গ’ল অমৰ বৰুৱাৰ? পাহাৰৰ শিল খহি পৰাৰ
প্ৰচণ্ড শব্দ, স্পাৰ চাইটত অবিৰাম চলি থকা ইঞ্জিনৰ ঘৰ্ঘৰণি
আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ প্ৰকাণ্ড গৰাখহনীয়াৰ শব্দবোৰ যেন তেওঁৰ ভিতৰত
প্ৰতিধ্বনিত হ’ল। আদবয়সীয়া অমৰ বৰুৱাৰ অন্তৰখন থব্‌থব্‌কৈ

কঁপি উঠিল।..... ভয়ত নে শঙ্কাত? আবেগ বিহ্বলতাত?
বিবেক শূন্যতাত? দয়িত্বহীনতাত? নে লাজত?.....

লুইতৰ অঠাই পানীত পৰি কুটো এডালত ধৰাৰ দৰে অমৰে
জীউতৰাৰ কঁকালত ধৰি ইখন হাতেৰে তাইৰ মুখখন বুকুৰ মাজলৈ
চপাই আনিলে। চকুৰে-মুখে ক্ৰমাত উত্তেজনা ফুটি উঠিল।

কিন্তু জীউতৰাই প্ৰচণ্ড খঙত মূৰটো তেওঁৰ বুকুৰ পৰা আজুৰি
আনি চিঞৰি উঠিল —“এৰি দিয়ক।..... কি মানুহ আপুনি?”

সৌকাহত বৰুৱাই থতমত খাই তৎক্ষণাত তাইক এৰি দিলে
আৰু লাজত তললৈ মূৰ কৰিলে।

লগে লগে তাই আকৌ কৈ উঠিল—“খিৰিকীখন খোলা আছে
দেখিছে নে নাই?”

অমৰে এটা পৰম স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। তেনেহলে তাই খং
কৰা নাই? তেওঁ আৰু এনেয়েহে ভয় খালে.....

থব্‌থব্‌কৈ খিৰিকীখনৰ ওচৰলৈ গৈ পৰ্দাখন এনেয়ে দাঙি
বাহিৰলৈ চালে। লুইতৰ পানী বাঙলী কৰি বেলি লহিয়াবলৈ
আবন্ত কৰিছে। সূৰ্য্যৰ শেষ বশ্মীয়ে তেওঁৰ মৰমৰ ফাৰ্মখন উজ্জল
কৰি তুলিছে।

“কি চাই আছে আৰু? বন্ধ নকৰে কেলেই?”

তেওঁ জীউতৰালৈ চালে। ছোৱালীজনীৰ চকুৰে-মুখে এতিয়া
প্ৰকৃতিৰ আদিম ইঙ্গিত যেন প্ৰকট হৈ পৰিছে।

খিৰিকীখন জপাই তেওঁ জীউতৰাৰ ওচৰলৈ আহিল। জীউতৰাৰ
উশাহ-নিশাহ, বুকুৰ স্পন্দন, এই মিহি আৰু কোমল শব্দৰ তেওঁৰ
কাৰণে বৰ চিনাকি। এই স্পৰ্শ আৰু গোন্ধে তেওঁৰ ছুকুৰী চাৰি
বছৰীয়া জীৱনটো, স্বামীত্ব, পিতৃত্ব, কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব—এই
সকলোবোৰক যেন লুইতৰ অটল তলীলৈ লাহে লাহে নমাই লৈ
গৈছে। অতি ধীৰে ধীৰে ছৰ্ঘ্যোগ ভৰা বাতিৰ গভীৰ অন্ধকাৰলৈ
তেওঁ নামি গ’ল। আৰু এবাৰ তেওঁ জীউতৰাৰ মুখখনলৈ চালে।

তেওঁৰ তেজত জুই লাগিবৰ উপক্ৰম হৈছে। যেন কিহৰাৰ তীব্ৰ নিচাত তেওঁৰ চেতনা মাত্ৰ এটা বিন্দুত কেন্দ্ৰিত হব খুজিছে।

সেই চকুলৈ চাই জীউতৰাইও যেন সন্মোহিতৰ দৰে অমৰৰ বুকুত নিবিড়ভাৱে সোমাই কলে—“মোক এখন নাইলন্ দিব? ভাল শাৰী এখন.....”

অন্ধকাৰাচ্ছন্ন দুৰ্যোগভৰা বাতিৰ পিছল বাটত আৰু চিক্‌মিক্‌ বিজুলীৰ পোহৰত তেতিয়া অমৰ বৰুৱাই চকামকাকৈ দেখিছিল অস্পষ্টভাৱে দীপালীক আৰু দেখিছিল মামণি, ছন্দা আৰু আধানৰ ক্ৰীণ অবয়ব।

“কি হ’ল আৰু”?..... কিনো ভাবি থাকে ইমানকৈ আপুনি?”

জীউতৰা আৰু দীপালী। বাতি বিছনাত পৰাৰ লগে লগে গভীৰ টোপনিত লালকাল দিয়া দীপালীৰ স’তে এই জীউতৰাৰ তুলনা কোনখিনিত? দীপালীৰ লগত জীউতৰাৰ তুলনা কৰিবলৈ গৈ বৰুৱাই তালুত প্ৰচণ্ডভাৱে বিবেকৰ খোট খালে।

ছিঃ কি কথাবোৰ ভাবিছে তেওঁ? জীউতৰা এজনী অতি সাধাৰণ ছোৱালী। আৰু দীপালী? তেওঁ যেনেকৈ তিনিটা সন্তানৰ পিতৃ—দীপালীও তেনেকৈ সিহঁতৰ মাক। দীপালী অকল নাৰীয়েই নহয়—মাতৃও।

জীউতৰাৰ দেহাটো দৃঢ় বন্ধনেৰে আৱদ্ধ কৰি ৰখা বৰুৱাৰ হাত দুখন হঠাৎ শিথিল হৈ পৰিল। আচৰিত হৈ বৰুৱালৈ চাই তাই স্মৃধিলে—“কি হ’ল?”

সহজ আৰু স্বাভাৱিক হবলৈ আশ্ৰয় চেষ্টা কৰি বৰুৱাই কলে—
“এটা বৰ ডাঙৰ ভুল হ’ল জীউতৰা.....”

“কি?”

“সেই যে মেনিউৰ থোৱা গুদামটো আছে, তাৰ তলাটো মাৰিবলৈ পাহৰি আহিলোঁ।..... ছিঃ ছিঃ ইমান পাহৰিব লাগে নে মই?”

“কেলেই, চকিদাৰ নাই নেকি?”

জীউতৰাক কোনো কথা বেছিকৈ কবলৈ সন্মোগ নিদি তৎক্ষণাত ভৰিত চেণ্ডেলযোৰ স্মুৱাই চৌচোৰাই চৌচোৰাই অমৰ বৰুৱা বাহিবলৈ ওলাই আহিল। তৰালৈ এবাৰো ঘূৰি নেচালে।

বাহিবত মাঘমহীয়া গধূলিৰ হাড়কঁপোৱা চৈঁচা বতাহ। ইমান সময় তেওঁ ঘামিছিল। বাহিবত তেওঁ বৰ আৰাম অনুভৱ কৰিলে। আপোন সত্ৰাটো যেন আকৌ নিজৰ শৰীৰলৈ ঘূৰি আহিল।

তেতিয়া বাহাৰ চকিদাৰে হাতত এচাৰি এডাল লৈ চেউৰী গৰু এজনী খেদি উলিয়াই দিছে। ফাৰ্মৰ জেণ্ডা ভাঙি তাই সোমাব খুজিছিল।

॥ আৰু ॥

যিদিনাই মনৰ বান্ধোন শিথিল হ'বৰ উপক্ৰম হয় বৰুৱাই দীপালীলৈ ওপৰা ওপৰিকৈ দুই তিনিখন চিঠি লিখে। দীপালীলৈ লিখা চিঠিবোৰ তেওঁৰ মানত বন্ধা কৰচ/স্বৰূপ।

ফাৰ্মৰ কামো গতানুগতিকভাৱে চলিবলৈ ধৰিছে। মাত্ৰ প্ৰবীণ পিয়ন ইয়াৰ পৰা বদলি হৈ যোবহাটৰ সদৰ কাৰ্যালয়লৈ গ'ল।সিকালে স্পাৰ-বন্ধা কামো শেষ হ'ওঁ হ'ওঁ। পাঁচ নম্বৰ স্পাৰৰ কাম শেষ হলেই প্ৰথম পৰ্যায়ৰ কাম শেষ হ'ব। বুঢ়ীৰ দোকানখনো স্বাভাৱিকভাৱে চলি আছে যদিও সামান্য উন্নতি হোৱা যেন অনুমান হয়। দেবেন ড্ৰাইভাৰে বুঢ়ীক বহুখিনি সহায় কৰিছে। দোকানৰ কাষতে চালী এখন দি সৰুকৈ চাহৰ দোকান এখন দিয়াৰ কথা দেবেনে বুঢ়ীক কৈ আছে। দেবেনক প্ৰশংসা কৰিয়েই বুঢ়ীয়ে তৎ নেপায়।

বৰুৱাক দেখিলেই বুঢ়ীয়ে মতি আনি তামোল এখন দি এইবোৰ কথাৰ বকলা মেলে। জীউতৰাৰ কাৰণে লৰা বিচাৰিছে নে নাই তাকো সোধে। বৰুৱাই একো নেমাতে।

ডিজেল গাড়ীবিলাক আহে আৰু আকৌ যায়। ৰাতিপুৱা ভেজিটেবল্ ভান্ধন আহে আৰু যায়। আহে দীপালীহঁতৰ চিঠি আৰু তেওঁলোকৰ আগমনৰ বতৰা।

আৰু আহে জীউতৰা আগৰ দৰেই। সন্দেহৰ কোনো অৱকাশ নাই—কোনো থল নাই। জীউতৰাৰ নিচিনা সৰু ছোৱালী এজনীয়ে যদি ভেজিটেবল্ ফাৰ্মৰ মেনেজাৰ অমৰ বৰুৱাৰ পকা চুলি উঘালিবলৈ ধৰে, সন্দেহ কৰাৰ কি থল থাকিব পাৰে?

ছটফটাই থকা জীউতৰাই কেতিয়াবা আনফাললৈ চাওঁতে কেঁচা চুলিও উঘাল খাই যায়। তেতিয়া বৰুৱা চিঞৰি উঠে আৰু তাই হাঁহে খিলখিলকৈ। কিন্তু পিঠিত ব'দটো লৈ থাকোঁতে তাই যেতিয়া এডাল এডালকৈ পকা চুলি উঘালি থাকে, তেতিয়া তেওঁৰ বেছ স্নত লাগে। যেতিয়া তাইৰ কোমল বুকুৰ হেচা তেওঁৰ পিঠিত অনুভৱ কৰে, তেওঁৰ চকুকিটা তেতিয়া লাহে লাহে মুদ্ খাই যায়।

কুহকিনী মায়াজালত পৰি বিবেক দংশনত বৰুৱা আকৌ ক্ষত-বিক্ষত হৈ পৰিছে। এই অন্তৰ্দ্বন্দ্ব দিনক দিনে অসহ্য হৈ আহিছে। পৰিস্থিতিয়েও তেওঁৰ বিবেকৰ বিপক্ষে ষড়যন্ত্ৰ কৰিছে। এই সময়তেই দীপালীৰ প্ৰয়োজন আটাইতকৈ বেছি আছিল। কিন্তু তেওঁলোক আহিবলৈও যে এতিয়াও কেবাদিনো বাকী।

সেইদিনা তাই আনদিনাতকৈ অলপ পলমকৈ আহিল। আহিয়ে কলে—“আজি টকা এটা দিবচোন দেই—”

“আহিয়েই টকা। তাৰ বাহিৰে আন কথা নাই নেকি? বহু—”

তাই বিছনাখনতে বহি ভৰি দুটা লৰাই লৰাই বৰুৱালৈ চালে।

“আহিয়েই তোক পইচা কিহৰ কাৰণে লগা হ'ল মোক কব লাগিব। ক।”

সেইদিনা জীউতৰাৰ মনটো বোধকৰোঁ মুকলি আছিল। তাই কৈ পেলালে—“কালিলৈ দেওবাৰ নহয়? টাউনলৈ গৈ মেটিনি চামগৈ.....”

“আও, তোৰ দেখোন বৰ সাহস। টাউনলৈ অকলে অকলে গৈ মেটিনি চিনেমা চাব পৰা হলি—”

“খেং অকলে নেচাওঁ নহয়। জেঠাইটিয়ে অকলে চাবলৈ দিব
নেকি? সুবৰ্ণ বাইদেউ আৰু ভিনদেউৰ লগত যাম……”

“সুবৰ্ণ বাইদেউ আৰু কোন?”

“সেই পি ডব্বৰ মহৰী যে—চাপৰ ক’লাকৈ মানুহজন……”

“তেওঁলোকে দেখোন তোক চিনেমা দেখুৱাবই। তোক আৰু
টকাটো কেলেই?”

“সেই বুলি হাতত পইচা এটা নৈ নেযাম নেকি? পইচা যদি
বাচে কুম্‌কুম এটা কিনি আনিম—”

“এদিন মোৰ লগত যাবিনে চিনেমা চাবলৈ?”

“যামতোন। আপুনি জেঠাইটিক কব আৰু কথাটো—”

তেতিয়া আবেলি আৰু সন্ধিয়াৰ দোমোজা। আবেলিৰ
চাহ-জলপান দি বাহাৰত তাৰ কোৱাৰ্টাৰলৈ গ’ল; এতিয়া সতকাই
নাহে। বাবুলাও আজি ঘৰলৈ গ’ল। গোটেই ফাৰ্মখনেই আজি
নিৰ্জ্জন আৰু নিবল।

“মোৰ পৰা নিয়া পইচাবোৰ জমাৰ নে খৰচ কৰি পেলোৱা?”

খিৰিকীখন বন্ধ কৰি বৰুৱাই ছুৱাবখনো জপাই দিলে।

“কৰোঁ আৰু কিবা এটা—” বৰুৱাৰ চকুলৈ চাই তাই আকৌ
মিচিক্‌কৈ হাঁহি দিলে। কিয় জানো আজি তাই বেছি মৰম লগা
আৰু ধুনীয়াজনী হৈ আহিছে।

এটা দৃঢ়-প্ৰতিজ্ঞ মনোভাৱেৰে অমৰ জীউতৰাৰ ওচৰলৈ আহিল
আৰু ওচৰলৈ টানি আনি বুকুৰ মাজত আলফুলকৈ সাৱটি ধৰিলে।
গভীৰ আবেগেৰে তেওঁ সুধিলে—“তোক বাক মই পাঁচ টকা
দিম—”

“সঁচা দিব?…… দিয়ক না। খুব ভাল হব—”

“কি ভাল হব?”

“ভাল হব মানে মোৰ জমাই থোৱা পইচা বাঢ়িব।”

“পইচা জমাই কি কৰিব?”

“মানুহক পইচা নেলাগে নেকি?…… সঁচাই দিব পাঁচ টকা?”

“দিম।…… কিন্তু তই—তই পিচে কি দিব?”

অমৰৰ বুকুৰ মাজত তাই আকৌ খিলখিলকৈ হাঁহি দিলে—
“কি লাগে আৰু আপোনাক?”

“কি লাগে তই আজিলৈকে বুজা নাই নে?”

তাই একো নেমাতিলে; কিন্তু এটা বহুসময় হাঁহিৰে অমৰৰ
বুকুত মুখখন লুকুৱালে।…… অমৰ আজি দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ। বুকুৰ মাজত
অহৰ্নিশে জ্বলি থকা জুইকুৰা হুমুৱাবই লাগিব। এই জ্বালা আৰু
যত্নগা আজিয়ে শেষ কৰি পেলাব লাগিব। নহলে—নহলে তেওঁ
পগলা হৈ যাব। অন্তৰ্দ্বন্দ্বতকৈ অন্তৰ্দাহ নিৰুত্তিৰ আৱশ্যকতাহে
বৰুৱাই আজি বেছিকৈ অনুভৱ কৰিলে। বয়স, দায়িত্ব, কৰ্তব্য,
গৌৰৱ, মহত্ব আদি ডাঙৰ ডাঙৰ শব্দবোৰ আজি নিঃশেষ হৈ যাওঁক।
অমৰ অমানুহ নহয়। তেওঁৰ শৰীৰতো তেজ আৰু মঙহ আছে।

“জীউ, মোৰ জীউজনী! তই মোক খুব বেয়া পাৱ নহয় নে?
ক’চোন—”

“আপোনাক আৰু বেয়া পাবলৈ কিটো হৈছে?”

“তোক যে এইদৰে বুকুত লৈ আমনি কৰি থাকোঁ। খুব বেয়া
পাৱ নহয়?”

এইবাৰ কিন্তু জীউতৰাই নেহাঁহিলে—মুখেৰে নেমাতিলেও।

“নেমাত কেলেই? তাৰ মানে তই মোক সঁচাকৈয়ে বেয়া পাৱ
নহয় নে?”

তেতিয়া তাইৰ সৰু সৰু আঙুলিকিটা অমৰৰ চুলিবোৰৰ মাজত
ঘূৰি ফুৰিছে। মিচিক্‌কৈ হাঁহি এটা মাৰি তাই কলে—“জানো কব
নোৱাৰোঁ। কি কথাবোৰ যে আপুনি সোধে।……” হাঁহিটোত
যেন কিবা এটা ভয় মিহলি হৈ আছে।

লাহে লাহে তাইৰ চকু দুটা যেন অস্বাভাৱিকভাৱে উজ্জ্বল হৈ
উঠিছে। নাকৰ পাহি দুটা মূহ মূহ ভাবে লৰিছে। তাইৰ খব

উশাহ-নিশাহ তেওঁৰ মুখত পৰিছে। তাইৰ বুকুৰ ক্ষত স্পন্দনো তেওঁ অনুভৱ কৰিছে। কিবা এটা যেন ভয়—অথচ বহুশব্দ কোঁতুহল। কিহৰ ভয় সঠিকভাৱে এই ত্ৰয়োদশীয়ে নেজানে। ভোমোৰাৰ পাখিৰ আঘাতত যেন পাহিবোৰ কঁপিছে থব্‌থবকৈ।

ইমান সময় থিয় হৈ অমৰৰ বুকুৰ মাজত সোমাই থকা জীউতৰাক অমৰে লাহেকৈ বিছনাখনত বহুৱাই দিলে। তাইৰ চকু আৰু কঁপি থকা ওঁঠ দুটাত বৰুৱাই তেতিয়া আকুল আহ্বানৰ শব্দ শুনিছে। অৰ্ধৈৰ্য্য অমৰে প্ৰচণ্ড আবেগত জীউতৰাক বুকুত সৱিৰ্ভাৱে ধৰি পিহি পেলাবলৈ উপক্ৰম কৰিলে আৰু জীউতৰাইও চকুকিটা জপাই দুই হাতেৰে অমৰক নিবিড়ভাৱে সৱিৰ্ভাৱে ধৰিলে।…… অমৰৰ লগে লগে তাইও তেওঁৰ বাহুটোত মূৰটো থৈ বিছনাখনত শুই পৰিল। এবাৰ মেলি আকৌ তাই চকু দুটা জপালে। তাই শুলে। কিন্তু সকলোবোৰ সজাগ ইন্দ্ৰিয় এঠাইত কেন্দ্ৰীভূত কৰি তাই ব্যগ্ৰভাবে বাট চাই ব'ল।

প্ৰতীক্ষা আৰু প্ৰস্তুতি। প্ৰতীক্ষাৰ দৰে জীউতৰাই চকু মুদি শুই থাকিল আৰু প্ৰস্তুতিৰ দৰে অমৰে উত্তেজিত চকুকিটা মেলি তাইলৈ চাই থাকিল।

আৰু……আৰু ঠিক সেই মুহূৰ্ত্ততে অমৰ বৰুৱাৰ কি যে হৈ গ'ল? প্ৰতীক্ষা আৰু প্ৰস্তুতিৰ ওখ দেউলটো যেন হুৰ্‌হুৰাই খহি মাটিত বাগৰি পৰিল। বিহুতাহতৰ দৰে তৎক্ষণাত বৰুৱা বিছনাত উঠি ৰহিল আৰু মাটিত ভৰি দিলে। লগে লগে ফেঁট তোলা কাল-নাগিনীৰ দৰে জীউতৰাইও চিঞৰি উঠিল—“কি হল??”

“মানে—মানে—হেৰি—”

“কলৈ যায়?”

“কোনোবাই মানে ফাৰ্মৰ জেওৰা ভাঙিছে হবলা—”

“কোনে?” জীউতৰা গৰজি উঠিল।

“সেই ছুপ্ত চেউৰীজনীয়েই হব চাগে—”

“কেলেই চকিদাৰ নাই নেকি?”

“থাকিলেও মইয়েই খেদিব লাগিব—” কৈয়েই অমৰে তাত এক চেকেণ্ডো নব'ল। ছুৱাৰখন খুলি বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। বাহিৰলৈ ওলাই আহি তেওঁ অকলে অকলে বকিবলৈ ধৰিলে—“এইটো মোৰেই দায়িত্ব; তই কি বুজিবি? ভঙা জেওৰাখনেদি যদি চেউৰীজনী সোমাই সকলো খাই ধ্বংস কৰি পেলায়—তাৰ জবাব মইয়ে দিব লাগিব চৰকাৰৰ ওচৰত।”

দীপালীহঁত নো কেতিয়াকৈ আহি পাবহি। আজি দীপালীৰ ওচৰত তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ নিৰাপত্তা নিৰ্ভৰ কৰিছে।

॥ ন ॥

বতাহে কেলেকাৰ পাতকিখন উকৰাবলৈ ধৰিলে। দীপালীহঁত অহাৰ দিন ওচৰ চাপি আহিল। বকৰাৰ মনটো ভাল লাগি আহিছে।

কিন্তু এই ভাল লগাৰ মাজত তেওঁ বাবে বাবে অন্তমনস্ক হৈ পৰিছে কিয় বাক? আজিৰ এই উজ্জল ৰাতিপুৱাটোত তেওঁৰ মনটো প্ৰফুল্লিত হোৱা উচিত আছিল; কিন্তু নহ'ল। মনটো যেন বেছি বিমৰ্ষ আৰু অধিক চঞ্চল। আজি আক্ষেপ আৰু অনুশোচনাই তেওঁৰ ভিতৰখন খুলি খুলি খাবলৈ ধৰিছে। নিজৰ ওপৰতে তেওঁৰ ঘৃণা আৰু পুতৌৰ ভাব জন্মিছে।

অমৰ বকৰা অসমৰ্থ আৰু কাপুকৰ। নিজকে ধিকাৰ দি বকৰাই আজি অনুভৱ কৰিলে কাপুকৰৰ জীৱনত কেতিয়াও উন্নতি নহয়। মুখ খুলি কথা কব নোৱাৰা আৰু আপোন শক্তি প্ৰতিপন্ন কৰিব নজনা মানুহৰ জীৱনত কেতিয়াও উন্নতি হব নোৱাৰে। তাৰ জীৱন্ত প্ৰমাণ তেওঁ নিজেই। কিয় তেওঁৰ সাহস নাই? কিয় তেওঁ বিবেকৰ তাড়নাত ছটফটাই উঠে আৰু সংস্কাৰৰ কাঁইটডালে তেওঁক বাবে বাবে কিয় বিক্ৰিবলৈ ধৰে?

কিন্তু আৰু যে সময় নাই। একেবাৰে শেষ দিন আজিয়ে। কাৰণ কাইলৈ দীপালীহঁত আহি পাবহি।

সেইদিনাও ঠিক সময়তেই জীউতৰা আহিল। আজি তাই গোটেইজনী নতুন হৈ আহিছে। বোল্ডগোল্ডৰ নতুন চুৰিযোৰে তাইক আজি বেছি মোহনীয় কৰি তুলিছে। মুখত তামোলৰ সলনি মচলাৰে মলমলাই ষোৱা খিলিপাণ। গাল আৰু ডিঙিত পাউডাৰৰ সামান্য প্ৰলেপ।

জীউতৰাৰ এই নতুনত্বই বকৰাৰ মনত এটা নতুন সাহসৰ ভাব সঞ্কাৰ কৰিলে। জীউতৰাৰ গাৰ নতুন ৰূপ-সজ্জা ভগৱানৰে ইঙ্গিত বুলি তেওঁ ধৰি ললে। আজিয়ে শুভদিন। বকৰাৰ মনত উৎসাহৰ অন্ত নাই।

মনৰ জড়তা আৰু সংস্কাৰৰ কথা এবাৰ ভাবি চালে অমৰে আৰু তাৰ পিচ মুহূৰ্ত্তত সেইবোৰ দলিয়াই পেলাই দৃঢ়-অন্তৰেৰে আবস্ত কৰিলে—

“তোক আজি বৰ ধুনীয়া লাগিছে অ’.....”

“ইচ্—”

“তোৰ মেখেলা-চাঁদৰ আছে নে নাই অ’?”

“আছে, কেলৈ?”

“নহয়, পিন্ধি অহা হলে একেবাৰে গুৱাই পৰিলহেঁতেন—”

“এদিন পিন্ধি আহিম বাক—”

“এদিন পিন্ধিবি। তোৰ বাইদেৱেৰ আহিব নহয়। তেতিয়া তই পিন্ধি আহিবি—”

“কাইলৈ বাইদেউ আহিব নহয় হবলা?”

“অ’। তই পিচে এতিয়াৰ দৰে আহিবি নে নাই?”

“নাহোঁ পাই। মোক দেখিলে কিজানি খংহে কৰিব—”

“কেলেই খং কৰিব? তই আহিবিচোন, দেখিবি, বাইদেৱেৰে

তোক মৰমহে কৰিব—”

এইবাৰ জীউতৰাই একো নেমাতিলে।

“এই চুৰিযোৰ কোনে দিলে?”

“পালো আক—”

“মোৰ পৰা নিয়া পইচাবোৰ গোটাই চাগে’ তাৰে কিনিলি নহয় জানো ?”

এইবাবো তাই একো নেমাতিলে।

“হেৰি নহয় জীউ, তই যে এদিন বিচাৰিছিলি নাইলনৰ শাৰী এখন লাগিব নেকি ?”

“লাগিবতোন।…… ক’ত দিব চাগে’ আপুনি ? যিহে বাহাতুৰী আপোনাৰ ? মোৰ নিচিনা এজনীক নো দিব নে ?”

“তই যি বিচাৰ মই তাকে দিম জীউটো ! মই তোক কিমান ভাল পাওঁ, তই কি বুজিবি ! তই তো মোক ভাল নেপার, মই জানো নহয়—”

“বাইদেউতকৈও মোক বেছি ভাল পায় নে ?”

জীউতৰাৰ এই প্ৰশ্নত অমৰ বকৰা বৈ গ’ল। একো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে।

“এতিয়া দেখোন মনে মনে থাকিল। মুখেৰে নেমাতে কেলেই ? শাৰীখন কেতিয়াকৈ দিব পিচে কওঁক। বেছি দেৰীকৈ দিলে মোক হলে নেলাগে কিন্তু—”

“মই আনিযে থৈছোঁ। লাগে যদি আজিয়েই দিম—”

জীউতৰাৰ চকুকীটা জ্বলি উঠিল—“সঁচা ? কি বঙৰ ? আজিয়েই দিব ? এতিয়াই দিব ?”

“তৎ লচোন, তৎ ল। দিম নহয়। তোৰ কাৰণেই তো আনিছোঁ আক তোকেই নিদি কাক দিম ?”

“ইচ্” বুলি আনন্দ-উজ্জ্বল চকুটো নচুৱাই তাই অমৰৰ দীঘল নাকটো টানি দিলে।

তাইক বুকুৰ মাজলৈ টানি আনি অমৰে সুধিলে—“সোণজনী ! এটা কথা অ’। আজি মোৰ লগত এঠাইলৈ ফুৰিবলৈ যাবিনে ?”

“আজি ?” হঠাৎ যেন তাই চিন্তাত পৰিল। আকো তাই সুধিলে—“মানে কেনি ফুৰিবলৈ যাব ?”

“এটুকুৰা অকলশৰীয়া ঠাইলৈ। ফাৰ্মৰ পিচফালে সেই যে কঠালকিজোপা আছে, তাত যে ঘাঁহনি এডবা আছে, তালৈ।” বৰ আবেগেৰে অমৰে কথাৰ কথাব কলে।

“ধেং, সেইফালে মানুহ যায় নেকি ? ভয় লাগে পাই। ভূত আছে বোলে। ওহোঁ নেযাওঁ—”

“ভয় নাই অ’ আঁকৰী। মই থাকিম নহয় লগত—”

“কেলেই নো যাব লাগে তালৈ ?”

“এটা কথা আছে। ডাঙৰ কথা—”

“কি কথা ইয়াতেই কওঁক না। ইয়াত তো এতিয়া কোনো নাই। কোনো নাহেও। কওঁক—”

“ওহোঁ, ইয়াত নকওঁ। তাতহে কম। ইয়াত কব নেপায়।”

জীউতৰা হঠাৎ গহীন হৈ গ’ল। মুখেৰে নেমাতিলে।

“আক তেতিয়াই শাৰীখনো দিম। আহিবি ?…… কি হল ? মুখেৰে নেমাত দেখোন। আহিম বুলি ক—”

“কি কথা ইয়াতেই কওঁক না—”

হাতৰ বন্ধন দৃঢ় কৰি তাইৰ চুলিখিনিত নাকটো ঘঁহাই বকুৱাই কঁপা কঁপা মাতেৰে কলে—“ইয়াত নহয় অ’ জীউটো, ইয়াত নহয়।…… তেতিয়াহে—তেতিয়াহে কম। আহিবি ? আহিম বুলি ক—”

হঠাৎ অমৰৰ বুকুৰ পৰা তাই মূৰটো আঁতৰাই আনিলে। চকুৰ পৰা বৈ অহা পানীখিনি মচি তাই এটা ক্ষীণ হাঁহি মাৰিলে। এই হাঁহি এজনী পূৰ্ণ-যৌৱনা যুৱতীৰ।

“নাহোঁ যদি—”

জীউতৰাৰ আন্তৰিকতাপূৰ্ণ সেমেকা চকুখুৰিলৈ চাই অমৰে কলে—“বুজিছোঁ সোণজনী ! তই আহিবি। মই মাতিলে তই নহাকৈ

থাকিব নোৱাৰ বুলি মই ভালকৈ জানো।..... তই এতিয়া যা।
চাৰি বাজি যোৱাৰ পিচত ইয়ালৈ আহিব।..... আৰু শুন, ঘূৰি
যাওঁতে অলপ দেৱী হব বুলি জেঠাইয়েবক কৈ আহিব।.....
আহিবলৈ পাহৰিব নেকি আৰু ?”

এইবাৰ তাই খিলখিলকৈ হাঁহি দিলে। অমৰৰ গাৰ কাষৰ পৰা
আঁতৰি আহি তাই অলপ সময় থমকি ব'ল।

“আজি দেখোন টকা নুখজিলি। নেলাগে নেকি ?”

“দিব জানো ?”

“কোন দিনানো নিদিয়াকৈ আছে ?”

“আজি বাক মই নকওঁ। আপোনাৰ ইচ্ছামতে দিয়ক—”

অমৰ বৰুৱাই দহটকীয়া নোট এখন উলিয়াই তাইৰ হাতত গুজি
দিলে। জীউতৰা খুব আচৰিত হৈ গ'ল।

“দহ টকা ? ?”

“অ' আজি দহ টকাই দিছো—”

“আজি দেখোন নোখোজাকৈয়ে দহ টকা দি দিছে !”

“অ' দিছো। আজি তোক দিবলৈ মন গৈছে—”

“ভালেই হ'ল। আজি মোৰ টকাৰ বৰ দৰকাৰ আছিল।”

“কিনো বৰ দৰকাৰ ?”

“পিচত কম বাক।”

বন্ধনহীন, চঞ্চলা আৰু নিলাজী জীউতৰাৰ এই কথাখিনি আজি
বৰ আন্তৰিকতাপূৰ্ণ যেন লাগিল। এজনী ডাঙৰ মানুহে যেনেকৈ
কলেহেঁতেন, আজি জীউতৰাইও তেনেকৈয়ে কৈছে।

“পাহৰি নেযাৰি কিন্তু—”

দহটকীয়া নোটখন হাতৰ মুঠিত লৈ জীউতৰাই এটা ক্ষীণ হাঁহিৰে
অমৰৰ চকুলৈ চালে। মুখেৰে নেমাতিলে। সেই চাৰনি আৰু হাঁহিত
বোধকৰোঁ অমৰে দেখিলে ‘আহিম, নেপাহৰো’ বুলি কোৱাৰ এটা
অব্যক্ত আশ্বাস।

আৰু এবাৰ বৰুৱালৈ চাই তাই লাহে লাহে ওলাই গ'ল।
জীউতৰাৰ আজি খোজকিটা বৰ গহীন। মেখেলা-চাদৰ পিন্ধা হলে
ন-কথা যেন লাগিলহেঁতেন। এদিনতে যেন তাই বহুত ডাঙৰ হৈ
গ'ল।

এই ঘৰটোৰ ওপৰত বৰুৱাৰ বিশ্বাস নাই। ভয়, শঙ্কা
আদি সকলোবিলাকে তেওঁক এই ঘৰটোত জড় পদাৰ্থত পৰিণত
কৰে। তাৰোপৰি, দীপালীহঁত অহা নাই যদিও আহিব আহিবকৈ
থকা ভাবটোৱে ঘৰটোত যেন এটা পবিত্ৰতাৰ প্ৰলেপ সানিছে।
ঘৰটোৰ পৰিবেশে এটা স্নিগ্ধতা আনিছে। ইয়াৰ তেওঁৰ লেশমানো
সাহস নাই। তেওঁ গুণ্গুণাই কিবা এটা গান গাবলৈ ধৰিলে।
আজি অমৰৰ প্ৰস্তুতিৰ দিন।

কিন্তু তাই নাই। তিনি ঘণ্টা গভীৰ উৎকণ্ঠাবে বৈ
থকাৰ পিচতো তাই নাই। অলেখ বাৰ ঘৰটোৰ ভিতৰ-বাহিৰ
কৰি ফাৰ্মৰ পিচফলৰ বাটলৈ সতৃষ্ণ নয়নে চোৱাৰ পিচতো জীউতৰা
নাই। কথা দিও তাই কথা নেবাখিলে। দিনটোৰ প্ৰস্তুতিৰে
উদগ্ৰীৱ আৰু উৎসুক হৈ থকা বৰুৱাৰ অৱস্থা অবৰ্ণনীয়। প্ৰতীক্ষা
নামৰ আয়নাখন যেন ভাঙি চূৰমাৰ হৈ গ'ল।

তাইৰ ওপৰত তেওঁৰ ভীষণ খং উঠিল; বেছিকৈ খং উঠিল
নিজৰ ওপৰত। খং, ক্ষোভ আৰু দুখত কেবাবাৰো নিজৰ চুলিকোচা
আজুৰিলে।..... কিয় তাই নাই ? কিয় তাই অমৰ বৰুৱাৰ
নিচিনা সবল মানুহ এজনক ঠগিলে ? কথা দিও নহাটো তাইৰ
কাৰণে এটা অস্বাভাৱিক ব্যৱহাৰ—এটা ব্যতিক্ৰম।

জীউতৰা কেলেই নাই তাৰ কাৰণ অলপ পিচতেই ওলাই
পৰিল।

বঙা চকু আৰু উদ্ভ্ৰান্ত দৃষ্টিৰে চিগাৰেট কিনাৰ হল কৰি

বকরাই যেতিয়া বুঢ়ীৰ ওচৰ পালেগৈ, তেওঁক দেখি বুঢ়ীয়ে চিঞৰি কান্দি উঠিল।

“দেউতা ঐ, চুৰাখাতী মৰতীয়ে মোৰ—”

“কি হ’ল?”

“মোৰ মূৰত ভাল মাৰ দিলে ঔ। গাখীৰ খুৱাই খুৱাই ইমান দিনে সাপ পুহিছিলোঁ। উহ্ উহ্……”

“কি হ’ল তবাব?……” অধৈৰ্য্য হৈ বকরাই বুঢ়ীক দৰিয়াই দিলে।

“সেই চুৰা খোৱা কুকুৰ দেবেনৰ লগত……”

“কোন দেবেন?”

“ফুকন ঠিকাদাৰৰ ডাইভৰটো।…… এইখিনি কৰিবলৈকে মই তাইক কেঁচুৱাৰ পৰা ইমানজনী কৰিলোঁ……” বুঢ়ীৰ চকুৰ পৰা হৰহৰকৈ পানী বৈ আহিল।

“এতিয়া কান্দি দেখুৱালে কি হ’ব? আগৰ পৰা চকু দিব নোৱাৰিলা? লৰাটোক দেখোন তুমিয়ে আঁসৈ দি দি……।” বকরাই কথাখিনি শ্ৰুত আক্ৰোশত কৈ পেলালে। ইমানখিনি কথা কোৱাৰ অধিকাৰ তেওঁৰ আছে নে নাই তাৰ বিচাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন বোধ নকৰিলে।

ফুকন কট্টেৰৰ গাড়ীৰ হেন্দিমেন পোৱালীয়েহে গোটেই কথাখিনি ভালকৈ কব পাৰিলে। আজি গধূলি হেনো চিকিমিকি সময়ত তাই দেবেনৰ লগত দহ টকাত টেক্সী এখন ভাড়া কৰি যোৰহাটৰ কেন্দ্ৰগুৰিত থকা তাৰ মাহীয়েকৰ ঘৰলৈ গ’ল। সিহঁতৰ কথা মাহীয়েকে হেনো গোটেইবোৰ জানে। তাতেই বোলে আজি ছয়োৰে বিয়া হ’ব। বুঢ়ীক চিঞৰ-বাখৰ কৰি ছলম্বুল কৰিবলৈ পোৱালীৰ আগত মানা কৰি থৈ গৈছে। বুঢ়ীৰ দোকানখন ডাঙৰ কৰিবলৈ দেবেনে যি পাৰে অলপ টকা দিব হেনো। তাৰে এই দোকানখনৰ কাষতে চালী এখন তৰী চাহৰ দোকান এখন দিব

পৰা হ’ব—ভাল চলিব। জীউতৰা আৰু দেবেনেই সকলোখিনি কৰিব।…… সিহঁত ছয়ো পাৰিলে কাইলৈকে আহিব। কাইলৈ দেবেনৰ ডিউটী আছে।

পোৱালীৰ মুখত গোটেইবোৰ কথা শুনাৰ পিচত বুঢ়ীৰ বিলাপ ক্ষন্তেকৰ কাৰণে বন্ধ হ’ল। বুঢ়ী বোধকৰোঁ মনে মনে আচৰিতো হ’ল—তেওঁৰ চকুত ধূলি দি আজি ইমান দিনে জীউতৰাই দেবেনৰ লগত হাত-বাট চলাই আছিল। বুঢ়ীয়ে জনাত জীউতৰাই দেখোন কেবাদিনো দেবেনক গালিহে পাৰিছিল। দেবেনক ইমান বেয়াকৈ গালি পৰা কাৰণে বুঢ়ীয়ে তাইক দৰিয়াইছিল। জীউতৰাইনো কেলেই আঠিয়া কলৰ পাত কটা নাছিল বুঢ়ীয়ে আজিহে বুজিলে। আগতেও বুজা হলে তেওঁ কিবা সিহঁতক খাই পেলালেহেঁতেন নেকি!

॥ দহ ॥

সেইদিনা বাতি বহুত সময়লৈকে অমৰ বকুৱাৰ টোপনি নাছিল। কিন্তু পিচদিনা এখন নতুন অন্তৰ আৰু এটা নতুন উৎসাহেৰে দীপালী, মামণি, ছন্দা আৰু আধানক আনন্দেৰে তেওঁ আদৰ-সাদৰ কৰিলে। ইমান দিনে ব্যগ্ৰতাৰে বৈ থকা বাবুলা, বাহাদুৰহঁতেও বাইদেউ-মাইজী, ছন্দা, আধানহঁতক লৈ হুলস্থূল লগাই দিলে।..... এতিয়াও যোৱনৰ ভৰত উচ্ছল হৈ থকা দীপালীৰ শৰীৰটোলৈ চাই অমৰে নতুনকৈ এবাৰ বুকুৰ স্পন্দন অনুভৱ কৰিলে।

কেইঘণ্টামানৰ ভিতৰতে ককিলামুখ ফাৰ্মাৰ এই সজীৱ আৰু নিৰ্জৰ্ণন পৰিবেশত দীপালী অধিক আনন্দ-চঞ্চল হৈ পৰিল।..... ঘৰখন ইমান লেতেৰা কৰি বখাৰ কাৰণে গিৰীয়েকক মৃদু-ভৎসনা কৰি নিজেই গোটেইখন সাৰি-মছি পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ লাগি গ'ল। ইফালে মামণি, ছন্দা আৰু আধানে গোটেই ফাৰ্মাখন চপলিয়াই ফুৰিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতৰ উৎপাতত আটাইতকৈ বেছি অতিষ্ঠ হৈ পৰিল হৰ্কবাহাদুৰৰ ঘৈণীয়েকজনী। সিহঁতৰ কথা বুজি নেপাই লাজকুৰীয়া চকিদাবনীয়ে কোলাত ছোৱালীজনী লৈ এবাৰ ইফালে আৰু এবাৰ সিফালে যাওঁতে ছন্দা আৰু আধানে পিচে পিচে খেদিবলৈ ধৰিলে। ফুৰ্তিত বাহাদুৰে থিকুথিকু কৈ হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

আজি ইমান দিনৰ মূৰত অমৰ বকুৱাই নিজকে বৰ নিৰাপদ আৰু নিশ্চিন্ত অনুভৱ কৰিলে। কালি দিনটোৰ পৰাজয়ৰ গ্লানি এতিয়া তেওঁৰ মনত ক্ষীণ হৈ পৰিছে।

বহুত দিনৰ মূৰত পৰম তৃপ্তিৰে ভাতকিটা খাই লৰা-ছোৱালীকিটাৰ তাড়নাত বিশেষ নিজিবোৱাকৈয়ে ইহঁতক স্পাৰ-বন্ধা কাম দেখুৱাবলৈ লৈ গ'ল।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সোঁতে স্পাৰৰ বুকুত মৰা শব্দত ছন্দা আৰু আধানৰ ফুৰ্ত্তি কোনে চায়। ছয়ো হাত চাপৰি বজাই চিঞৰিবলৈ ধৰিলে। সূৰ্য্যৰ বেঙনি পৰি বঙা হোৱা চৌবোৰেও যেন সিহঁতৰ লগত হাঁহিবলৈ ধৰিলে। গুৰু-গম্ভীৰ স্পাৰ আৰু তাৰ কাষেদি বৈ যোৱা লুইতৰ পানী সিহঁতৰ কাৰণে অপাৰ আনন্দৰ বস্তু—পৰম বিস্ময় স্বৰূপ। মামণিজনী কিন্তু এই তিনি মাহতে আগতকৈ বহুত গহীন হ'ল।

লৰা-ছোৱালীকিটাৰ সান্নিধ্য আৰু সিহঁতৰ চিঞৰ-বাখৰে বকুৱাক বহুখিনি স্বাভাৱিক কৰি তুলিছে। কিন্তু মাজে মাজে হঠাৎ তেওঁ অনমনস্ক হৈও পৰিছে। কালিৰ ঘটনাটোৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সূৰ এতিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে নাইকিয়া হৈ যোৱা নাই নেকি?

.....“দেউতা, কলৈ আনিলা আমাক? এইখন দেখোন হাৰি—” ছন্দাই চিঞৰি উঠিল।

“সৌ ঘাঁহনিডবা দেখিছ? বৰ সুন্দৰ। বহিবলৈ বৰ ভাল। মই প্ৰায়ে অকলে অকলে আহি বহুত সময় বহি থাকোঁ। অলপ বহোঁগৈ বল—”

আধান আৰু ছন্দা কিন্তু থিৰেৰে একে ঠাইতে বহি থকা বিধৰ লৰা-ছোৱালী নহয়। উৰি ফুৰা কেবাটাও পখিলা ধৰিবলৈ সিহঁতে গোটেই ঘাঁহনিখনত দৌৰিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতৰ ফুৰ্ত্তি দেখি বকুৱাই হাঁহিলে। তেওঁৰ কাষত নৈ লৈ চাই বহি থাকিল মামণি।

অমৰ বকুৱাৰ মনত চিৰদিনৰ কাৰণে এটা ক্ষোভ—এটা পৰাজয়ৰ গ্লানি বৈ গ'ল। বৰ আচৰিত ছোৱালী আছিল জীউতৰা। দেবেনৰ সৈতে তাইৰ গোপন প্ৰেমক তেওঁ ধন্যবাদ নিদি নোৱাৰে। অথচ তাই এজনী সামান্য কিশোৰী। ইমান সৰু ছোৱালীজনীৰ দুটা

মন! দেবেনৰ প্ৰতি তলে তলে গভীৰ অনুৰাগ, অথচ কতদিন তাই তেওঁৰ বুকুৰ মাজত সোমাই কাণৰ কাষত কি কথাবোৰ যে নকৈছিল।সুযোগ? সুযোগো দিছিল বহুবাৰ। তেওঁহে সেই সুযোগ লব নোৱাৰিলে। সেই কাৰণেই ইয়ালৈকে মাতিছিল তেওঁ—এই নিৰ্জৰ্জন ঠাইখিনিলৈ।..... অহা হলে।

এজনী কিশোৰী ছোৱালী। অথচ তাইৰ চঞ্চল চকুযোৰ আৰু ছটফটাই থকা শৰীৰটো। মূৰৰ পৰা ভৰিৰ পটালৈকে তাইৰ ক'লা অথচ পিছল আৰু কোমল শৰীৰ। ডিঙি আৰু বুকু। বুকুখন সঁচাকৈয়ে বৰ কোমল। ঠিক ফুলৰ নিচিনা। কঁকালটোও নিমজ আৰু মিহি। শৰীৰৰ গোল। সকলো কিশোৰী ছোৱালীৰ গাৰ গোল একেই নেকি? একে চুলি—একে সুবাস। বাহু এনেকুৱাই, ধুনীয়া, ঘূৰণীয়া আৰু মিহি। চোলা—এনেকুৱাই ফুক—। তাৰ তলত এনেকুৱাই কলাফুল—এনেকুৱাই—

“আস্ দেউতা !!”

সাপৰ দংশনৰ তীব্ৰ বিষত ছিটিকি পৰাৰ দৰে চেতনালুপ্ত হব খোজা অমৰ বকুৱাৰ মুখখন তৎক্ষণাত ক'লা পৰি গ'ল। কঁপি কঁপি থবক-ববক মাতেৰে তেওঁ সুধিলে—“কি হ'ল মামণি?”

“তুমি ইমান জোৰকৈ মোৰ আঁঠুটোত চেপা মাৰি দিছিল—”

কক্ক অৱচেতন মনটোৰ ভিতৰত বাহ লোৱা সেই ক'লা, কুন্ধচ আৰু চোঁচ সাপটোক জাৰি জোকাৰি পেলাবলৈ চেষ্টা কৰি মামণিৰ পিঠিত হাত বোলাই অস্বাভাৱিক হাঁহি এটাৰে বকুৱাই কলে—“বল, উঠ। সঁজ লাগিব হ'ল।”

আজি বহুতদিন ধৰি বৰঘৰৰ ভিতৰত সোমাই থকা বিবাক্ত সাপ-ডাল মাৰি পেলোৱাৰ আনন্দত জীয়েক আৰু পুতেকৰ লগত হাঁহি হাঁহি ছলস্থল কৰি বকুৱাই নিজৰ কোৱাৰ্টাৰত ভৰি দিলে। কিন্তু ঘৰ সোমোৱাৰ লগে লগে অমৰ বকুৱা আৰু এবাৰ ভীষণভাৱে উচপ্ খাই উঠিল। তেওঁ সপোন দেখা নাই তো!

জীউতৰা আৰু কাষত সেই ডেকা লৰাটো দেবেন। মুঢ়া এটাত বহি আছে মেখেলা-চাদৰ পিন্ধা, মূৰত ওৰণি আৰু কপালত জিলিকি থকা সেন্দূৰৰ ফোঁটেৰে বিনম্ৰ আৰু লজ্জাৱনতা জীউতৰা। কাষৰ টুল এখনত নিমজকৈ কেঁকোৰা চুলিকোচা আচোৰা দেবেন। অলপ আঁতৰৰ চকী এখনত মমতাৰ প্ৰতীক দীপালী।

কোঠাটোত সোমাই চকু খাই বকুৱাৰ মনটো চিৰিংকৈ গ'ল; কিন্তু লগে লগে গোটেই কোঠাটো আমোল মোলাই থকা সুগন্ধি ধূপৰ গোলকটোৱে তেওঁৰ মনলৈ এটা সাহসৰ ভাব আনি দিলে।

স্বামীক দেখি দীপালীয়ে কৈ উঠিল—“কেনি গৈছিল ইমান পৰলৈ? ইহঁত লৰা-ছোৱালীহাল আপোনাৰ কাৰণে বৈ আছে অথনিৰে পৰা। চাহ-তাহ খুৱালোঁ। দেবী হোৱা দেখি যাবলৈকে ওলাইছিল.....” বকুৱাই বৰ নিশ্চিন্ততা অনুভৱ কৰিলে।

অস্বাভাৱিকভাৱে চিঞৰি বকুৱাই কলে—“জীউতৰা, তহঁতৰ কথা কালি বাতি গম পালোঁ। জেঠাইয়েৰে আক' তহঁতৰ কথা কৈ বান্দিছিল। মই বুজাই-ববাই থৈ আহিছোঁ। তহঁত যে আহিলি—বৰ ভাল পালোঁ। জীউতৰাই আমাক পাহৰিব বুলিহে ভাবিছিলোঁ। পিচে এতিয়া.....”

“দেউতা!” অক্ষুট স্বৰত জীউতৰাই চিঞৰি উঠিল আৰু বকুৱাই তৎ লোৱাৰ আগতে তাই তেওঁক সেৱা এটা কৰি পেলালে। তাইৰ লগে লগে দেবেনেও আঁঠু কাঢ়ি মূৰটো দোৱাই দিলে।

“আমাক আশীৰ্বাদ কৰক দেউতা, আমি.....”

গভীৰ মমতাত বকুৱা স্তব্ধ হৈ গ'ল। স্তব্ধ হৈ গ'ল ওলাব খোজা তেওঁৰ চকুৰ পানী। সিহঁতলৈ তেওঁ একেথৰে চাই থাকিল। এইজনী ছোৱালী যেন জীউতৰা নহয়। ফুল চুৰ কৰা, ফুক পিন্ধা, চঞ্চল আৰু নিলাজী জীউতৰা যেন কালিয়েই কবৰাত নাইকিয়া হৈ গ'ল। মেখেলা-চাদৰ পিন্ধা ন-কইনা এইজনী নতুন জীউতৰা। লজ্জাৱনতা, গভীৰ আৰু গম্ভীৰ।

অমৰ বৰুৱা নীৰৱে আৰু ধীৰে ধীৰে ভিতৰৰ কোঠালৈ সোমাই গ'ল। ভিতৰৰ কোঠাটো আজি বৰ পৰিষ্কাৰ যেন লাগিল। অতি সুন্দৰ আৰু পৰিপাটিকৈ সজাই থোৱা ভিতৰৰ শোৱনী কোঠাটো দেখি তেওঁ জীৱনত প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে অনুভৱ কৰিলে দীপালীৰ সৈতে তেওঁৰ নিবিড়, স্নিগ্ধ আৰু এটা পবিত্ৰ সম্পৰ্কৰ কথা।

তেওঁৰ বাকচটো খুলি টোপোলাটো উলিয়াই বৰুৱা বাহিৰলৈ ওলাই আহিল আৰু জীউতৰাৰ হাতত দি কলে—“হেঁ, ল।তোৰ বিয়াত এখন নাইলনৰ শাৰী দিম বুলি কৈছিলোঁ, মনত আছে নে নাই?..... হেঁ, ধৰ লাজ কৰিছ কেলৈই?”

এটা অস্বাভাৱিক হাঁহিৰে বৰুৱাই দীপালীলৈ চালে। দীপালীয়েও এটা আনন্দ উজ্জল হাঁহিৰে কলে—“এইজনী নিচেই সৰু ছোৱালী। আমাৰ মামণিহঁতৰ লগৰে হ'ব চাগে।”

বৰুৱাই সিহঁতলৈ চাই কলে—“তহঁত এতিয়া যা জীউতৰা। জেঠায়েৰ বৈ আছে কিজানি।..... তহঁত ইয়াতেই থাকিব নহয় হ'বলা? আহিব মাজে মাজে, নহাকৈ নেথাকিব।..... অ' আৰু এটা কথা। তহঁতে কিন্তু কেতিয়াও জেঠায়েৰক নেবিবি। তহঁতেই যদি এই বয়সত বুঢ়ীক নেচাৱ আৰু কোনে চাব?..... যা বাক—”

তেতিয়া জীউতৰাৰ চকুৰ পানীৰ লোতক চিকমিকাই উঠিছিল। ড্ৰাইভাৰ দেবেনে বোধকৰোঁ গভীৰ ভক্তিয়ে বৰুৱালৈ চাইছিল। দীপালীৰ চকুকিটাও হয়তো সেমেকি উঠিছিল।..... অমৰ বৰুৱাই কিন্তু তেতিয়াও সিহঁতলৈ চাই হাঁহি আছিল।

অমৰ বৰুৱাই ঘৈণীয়েকৰ ওচৰলৈ আহি তেওঁৰ বাহু দুটাত হাত দুখন দি অসীম প্ৰেম আৰু মমতাৰে তেওঁৰ গভীৰ চকু দুটালৈ চালে। তিনি মাহৰ পিচত পোৱা এই নিবিড়-প্ৰেম পৰশত দীপালীয়ে তললৈ মূৰ কৰি বৰুৱাৰ হাতখন গুচাই আঁতৰি যাব খুজি কৈ উঠিল—“চাওঁ গুচক। ইহঁত আহিব এতিয়া।.....”